

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Institutionen för socialt arbete

Klienten ä(ge)r problemet

En diskursanalys om socionomstudenters beskrivningar av klienter

Socionomprogrammet

C-uppsats Ht 2009

Författare: Maria Sundkvist &
Kristofer Astemo

Handledare: Jörgen Lundälv

Abstrakt:

Titel: Klienten ä(ge)r problemet - en diskursanalys socionomstudenters beskrivande av klienter

Författare: Maria Sundkvist och Kristofer Astemo

Nyckelord: *Socialt arbete, Klient, Diskursanalys*

Syftet med uppsatsen var att undersöka och belysa socionomstudenters beskrivande av klienter. Studien har en socialkonstruktivistisk utgångspunkt och syftar till att genom diskursanalys studera om och hur de benämningar av klienter, som vi kunde identifiera i valda c-uppsatser producerade på Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs Universitet kan ses som en del av objektifierande diskurser. Genom att dekonstruera användandet av benämningen klienter ville vi se ifall alternativa framställningar av klienter är möjliga i det empiriska material som vår studie grundade sig på.

Studien har en kvalitativ ansats. Studiens empiriska material består av fem c-uppsatser som är producerade av socionomstudenter på Institutionen för socialt arbete i Göteborg. Genom en diskursanalytisk textanalys har materialet analyserats och dekonstruerats för att se uppsatsernas språkbruk gällande klienter. Uppsatserna har valts ut genom ett strategiskt urval.

Diskursanalysen har utförts utifrån diskursteorisk utgångspunkt. Därtill har även teorier gällande klientskapet varit en del i utformandet av de analysverktyg och det analytiska fokus som använts för analysen.

Studien visar att det finns en tendens till att beskriva klienter utifrån välfärdsinstitutioners problemkategoriseringar. Det finns en risk att benämningen klienter därmed tillskrivs mer problem än vad den aktuella situationen ger. Det går i materialet att tyda hur gruppen klienter skapas i relation till gruppen socialarbetare. Studien visar hur studenterna beskriver klienter som en homogen grupp. Skillnader mellan individer av gruppen bortses ifrån. Det finns i materialet även en tendens till att beskriva klienter som passiva och i behov hjälp. Slutligen visar studien hur benämningarna av individer som avslutat sin kontakt med välfärdsinstitutioner fortfarande i stor grad benämns som klienter i materialet. Det väcker frågan om när man slutar vara klient.

Studien diskuterar vikten av en kritisk reflektion hos socionomer. Den visar hur en maktasymmetri mellan socialarbetare och de individer som de behandlar i sitt yrke skapar ett behov av att se till vilka effekter som det synsätt som finns om dessa individer ger. Slutligen behandlar studien frågan om det sociala arbetets roll i definierandet av det avvikande och det normala.

Tack. Tack. Och tack.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Abstrakt

Förord

1. INLEDNING.....	1
1.1 Problemformulering	2
1.2 Syfte	2
1.3 Frågeställningar.....	3
1.4 Avgränsningar	3
1.5 Ordförklaringar	4
2. BAKGRUND.....	5
2.1 Synsätt på klienter genom historien	5
2.2 Socialt arbete som kunskapsfält	6
3. TIDIGARE FORSKNING	7
3.1 Klientskapande	7
4. TEORETISKA PERSPEKTIV	10
4.1 Socialkonstruktivism.....	10
4.2 Språkets roll som meningskapande	11
4.3 Diskursteori	11
4.4 Teorier om klientskapande	14
5. METOD OCH MATERIAL.....	16
5.1 Diskursanalys som metod	16
5.2 Verifiering	17
5.3 Etiska överväganden	18
5.4 Förförståelse	19
5.5 Tillvägagångssätt.....	20
5.6 Beskrivning av material	22
5.7 Beskrivning av analysverktyg	23
5.8 Beskrivning av analytiskt fokus	23
6. ANALYS	24
7. RESULTAT AV ANALYS	29
7.1 Hur representeras klienter i materialet?	29
7.2 På vilka sätt kan representationerna ses som uttryck för objektifierande diskurser?	30
7.3 Konklusioner	32
8. DISKUSSION	33
8.1 Förslag till vidare forskning	34
9. REFERENSER	36

1. INLEDNING

Utifrån en förförståelse från levda liv och snart tre års studier vid Institutionen för socialt arbete i Göteborg har vi, med utgångspunkt i ämnet socialt arbete, diskuterat allt ifrån yrkesidentitet och normaliseringsprocesser till maktförhållanden och rollskapande. Vi som författare utav denna uppsats har allteftersom blivit allt mer inspirerade av teorier som kritiskt behandlar makt och dess förhållande till människobehandlande verksamheter. Parallellt med utbildningens gång har vi blivit mer och mer kritiska till vår framtida yrkesidentitet och till den utbildning som skall ge oss kompetens som socialarbetare. Det som vi tycker oss sakna på socionomprogrammet är en tillräcklig diskussion kring det sociala arbetets negativa aspekter. Vi anser att det under utbildningen talas en hel del om makt och maktutövande genom en syn på makten som ett nödvändigt ont för socialt arbete. Vi tycker oss kunna se en tendens till att maktutövandet gentemot individer som tar kontakt med, eller på annat sätt kommer i kontakt med, välfärdsinstitutioner anses vara acceptabelt eftersom det kommer inbäddat i ett hjälppaket. Vad vi däremot anser inte behandlas tillräckligt i utbildningen är vad socialarbetarens makt i praktiken får för effekter för de individer som utsätts för den.

Vi tror att kunskapen vi får genom utbildningen ger en förförståelse som kan ligga till grund för en objektifiering av de personer som är aktuella inom välfärdsinstitutioner. Förförståelsen kan ge en bild av dessa individer som en homogen grupp och ger samtidigt tolkningsföreträde för experten. Objektifieringen av den enskilde blir möjlig genom att vi blir experter på andras beteende. Vi anser att vi som socionomstudenter, genom denna objektifiering, redan har en betydande roll i en normaliseringsprocess eftersom vi, genom utbildningens kunskap om mänskligt beteende, lär oss att skilja ut avvikande beteende från de beteenden som anses vara normala.

Vi ser det ovanstående som en process där kunskap leder till objektifiering som i sin tur bidrar till normalisering. Normaliseringen leder, i ett fjärde led, till en reproduktion av vår kunskap om det normala.

En av de saker som vi ofta har fått höra under utbildningen är, i postmodernistisk anda, att klienten själv är den som bäst definierar sitt problem. Vid flera tillfällen under föreläsningar och i samtal, har vi reagerat på generaliseringen och användandet av begreppet klient. Ordet används återkommande för att beskriva alla de individer som tar kontakt med, eller på annat sätt kommer i kontakt med, socialtjänsten eller andra välfärdsinstitutioner. Det finns fler beteckningar som används vid generaliserandet av dessa individer men vi upplever att ordet klient är det mest förekommande och därav finner vi det intressant att ha som fokus i denna uppsats. Vi upplever att det finns ett behov av en större diskussion kring vilken förförståelse av "klienten" som socionomutbildningen i sig skapar. Vi tror nämligen att de kunskaper vi får med oss från utbildningen skapar en förförståelse som ger ett svårfrånkomligt situationellt maktövertag att definiera klienter och därigenom dess problem. Under utbildningens gång påverkas vi av allt ifrån kurslitteratur, föreläsare och seminarier till diskussioner, examinationer och handledarskap vid uppsatsskrivande. Dessa faktorer påverkar vår framtida yrkesidentitet som socialarbetare i och med att de ligger till grund för våra framtida bedömningar. Under utbildningen får vi en gedigen kunskap om kategoriseringar av klienter, sociala problem och dess möjliga lösningar. Vi upplever att det finns en risk att denna kunskap om "klienten" även bidrar till en objektifiering av densamma eftersom våra experttolkningar väger tyngre än individens egna.

Så hur talar socionomstudenter om klienter? Vad får man säga och vad får inte sägas? Valet av att se till vilket sätt som socionomstudenter berättar om och framställer klienter är grundat i att vi anser att begreppet klient är i högsta grad centralt för ämnet socialt arbete. "Klienten" är närvarande i så gott som allt socialt arbete, utan klienter inget behov av hjälparbete. Socialt arbete är utformat efter premissen att det finns klienter som är i behov av professionens yrkeskunskap.

Vi anser att det inte talas tillräckligt om att vår blivande identitet som socialarbetare skapas i relation till de individer som definieras som klienter. Vår kunskap grundar sig i vad för problem som vi anser finns i vårt samhälle, i vår övergripande sociala kontext. Och genom att definiera problemen definierar vi avvikaren som något som står i förhållande till oss själva. Genom vårt kunnande har vi möjlighet att identifiera oss själva som den som har rätt och "klienten" som den som har fel. Vi ser identitetsskapandet som en dubbel process där man genom att visa vem man är samtidigt också visar vem man inte är. Identiteter skapas på så vis i relation till varandra. Ur vårt perspektiv blir detta intressant eftersom identiteten socialarbetare på så vis står i direkt förhållande till identiteten "klient". Med fokus på sådant binärt skapande av identiteter anser vi det finnas en risk för stigmatisering av de individer som står utanför de normativa ramarna. Vi ser att det finns en risk i detta att individen ses som en klient och inte som en komplex individ.

Genom att vara kritiska mot oss själva och den kontext som ämnet socialt arbete befinner sig i, och som vi är en del av, skapas funderingar kring vår kommande yrkesidentitet. Som blivande socialarbetare anser vi att det är av största vikt är att lyfta fram socionomstudenters roll som bidragande i en normaliseringsprocess i samhället samt att problematisera betydelsen av den rollen.

1.1 Problemformulering

Med en socialkonstruktivistisk utgångspunkt i uppfattningen om verkligheten som diskursiv har vi valt att se på hur eventuella berättelser om identiteten klient framställs i aktuella c-uppsatser ifrån studenter vid Institutionen för socialt arbete i Göteborg. Detta för att vi tror att vi redan på utbildningen till socionomer skapar, omskapar och förhåller oss till ett synsätt på klienter som just klient. Positionen klient får företräde framför andra möjliga positioner för den specifika individen. Detta kan tolkas som en objektifiering där de individuella variationerna i gruppen bortses från till förmån för en generell bild som passar med socionomstudentens förförståelse. Vi menar att i skapandet av vår egen identitet som framtida socialarbetare så skapas identiteten klient och förutsättningarna för denne. Vi tror att ett problem med detta är att det kan bidra till en fastlåsnings av klientidentiteten vilket kan ligga till hinder för klienters möjligheter till förändring. Genom att objektifiera klienter så anser vi att det föreligger en risk att denne ses som passiv då en socialarbeters professionella kunnande om mänskligt handlande skapar ett maktövertag genom möjligheten att definiera problemet. Socionomstudenten lär sig att definiera kategorierna för ett icke godtagbart levnadssätt och skapar därigenom också det normala. Vi menar att socialt arbete både som ämne och profession på så vis bidrar till en samhällelig normaliseringsprocess som stigmatiserar och utestänger alternativa identiteter för en stor del av befolkningen.

1.2 Syfte

Att undersöka och beskriva om och i vilken utsträckning representationer av klienter, som vi kan identifiera i c-uppsatsernas beskrivningar av dessa, kan ses som en del av objektifierande diskurser.

Genom att dekonstruera representationer av klienter vill vi se om alternativa representationer är möjliga i det empiriska material vår studie grundar sig på.

1.3 Frågeställningar

- På vilket/vilka sätt representeras klienter i de valda avsnitt av de c-uppsatser som utgör vårt material?
- I vilken utsträckning kan representationerna ses som uttryck för de objektifierande diskurser som utgör vårt analytiska fokus och i så fall på vilket sätt?

1.4 Avgränsningar

Vi har avgränsat så till vida att vi har valt att analysera fem c-uppsatser producerade vid Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet under år 2007 och 2008. Detta har vi gjort för att kunna analysera ett hanterbart material i förhållande till textmassa och den tidsram som vår studie är förlagd till. Vi är medvetna om att ett så litet urval gör det omöjligt att dra generella slutsatser. Då vi gör ett avstamp utifrån en socialkonstruktivistisk idétradition ämnar vi inte att uppnå en generell sanning utan försöka lyfta fram delar av en komplex verklighet. Ett av skälen till att vi använder oss av textanalys är att vi vill analysera ett material som från början står utanför vår forskningsprocess. Det vill säga att istället för att exempelvis genom intervjuer konstruera det forskningsmaterial vi kommer att analysera så har vi valt att använda oss av vad Börjesson (2003) kallar ett naturligt material det vill säga redan existerande texter. Vi anser att c-uppsatser är ett bra sätt att se de befintliga diskurser och tankesätt som skapas vid utbildningen av socialarbetare. C-uppsatserna är en del av den kunskap som produceras på Institutionen för socialt arbete. Vid tiden för uppsatsskrivande har studenterna gått en betydande del av sin utbildning vilket gör att deras synsätt och perspektiv på sociala problem bör vara präglade av Institutionens synsätt på detsamma. Dessutom följer uppsatsskrivande en vetenskaplig struktur, där perspektiv och teorier från fältet socialt arbete är centrala, vilket vi menar bidrar ytterligare till institutionell prägling på uppsatsen.

Vi är idag studenter vid Institutionen för socialt arbete i Göteborg. Vår utgångspunkt grundar sig i de upplevelser vi erhållit under utbildningens gång samt våra tankar och funderingar kring socialt arbete i stort. Hur socionomtjänster praktiseras utanför Institutionens väggar kan vi ännu bara spekulera i. Vi anser det ligga oss närmast att göra vår studie utifrån den socionomutbildning i Göteborg som vi själva genomgår.

Anledning till att vi har valt att använda oss av c-uppsatser från år 2007 och 2008 är delvis för att undvika att analysera texter som producerats av studenter som vi känner. Vi vill dessutom använda oss av så aktuella c-uppsatser som möjligt för att försäkra oss om att de diskurser vi ser till är tidsenliga. Ytterligare en anledning, är som ovanskrivet, att få ett hanterbart urval av de uppsatser vi ska behandla.

Vi har valt att avgränsa vår uppsats till diskurser kring berättandet av klienter då vi väljer att se på hur dessa beskrivs i forskningsmaterialet. Rent konkret innebär detta att vi väljer ut de delar av uppsatser som rör studenters (uppsatsförfattarnas) berättelser om "klienten". Det för att undvika att tolka studenters analyser av exempelvis professionellas berättande om "klienten" då vi anser att signifikansen minskar markant på grund av för många tolkningssteg. Bergström och Boreús (2005) menar att diskursanalysens närhet, genom dess inriktning på det språkliga bruket i materialet, gör att det finns fog för att göra snävare urval i texterna än vid t.ex. innehållsanalyser. De menar också att användandet av citat ökar genomskinligheten i forskningen. Detta har vi tagit fasta på i vår undersökning.

1.5 Ordförklaringar

Vi anser att det är av relevans att tidigt i vår uppsats förklara vissa ord som vi, som författare utav denna text, använder oss av så att förståelsen utav dem blir så entydig som möjligt. Det är ord som kan ha varierande tolkningsuppfattningar och därav vill vi genom denna kortfattade ordförklaring klargöra hur vi använder oss av dem.

- *Klient* – en individ som tar kontakt med, eller på annat sätt kommer i kontakt med någon typ av välfärdsinstitution, samt benämns som en klient inom välfärdsinstitutionens fält (vår definition).
Payne menar att klientskapet bör ses som en process som kontinuerligt definieras och omdefinieras utifrån vilken position i organisationen som individen befinner sig i för tillfället (Payne, 2002).
- *Välfärdsinstitution* – institution vars uppgift är att hjälpa, behandla och/eller ge omsorg till personer med sociala problem (Järvinen & Mik-Meyer, 2003).
- *Diskurs* – ett bestämt sätt att se på och tolka omvärlden (Winther Jörgensen & Phillips, 2000).
- *Representation* – ett begrepp som klargör hur vi genom språket skapar mening. Ord eller andra symboler, så som t.ex. bilder, får sin mening genom att vi låter dem representera ett tankeinnehåll (Hall, 1997).
- *Objektifiering* – handling som reducerar någon till ett objekt.
(<http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/sve/objektifiera>)
- *Gruppbildning* – resultatet av en gruppbildningsprocess där en grupp genom representation tillskrivits, eller tillskrivit sig själva, viss homogenitet (Winther Jörgensen & Phillips, 2000).
- *C-uppsats* – Vetenskapligt arbete som omfattar 15 högskolepoäng. Benämns också som vetenskapligt arbete. Vid institutionen för socialt arbete i Göteborg skriver studenterna sitt vetenskapliga arbete i kursen ”SQ1562 Vetenskapligt arbete i socialt arbete 15 högskolepoäng”
(http://kursportal.student.gu.se/data/SQ1562_vetensk_arbete_C.pdf) Vi har valt att använda oss av benämningen c-uppsats, dels då vi tycker att den används mer frekvent i dagligt tal, men även för att de vetenskapliga arbetena benämns som just c-uppsatser i GUPEA. I Sköndalsinstitutets arbetsrapportserie Nr. 34 benämns c-uppsatserna också som examensarbeten (Alwall (red), 2004).

2. BAKGRUND

Att försöka förklara och beskriva det sociala arbetets klientsyn och kunskapsfält ur ett historiskt perspektiv är i sig ett ämne som skulle vara nog tillräckligt för en hel uppsats. Vi vill här dock lyfta fram några strömningar som vi anser har varit betydande för dagens klientsyn.

2.1 Synsätt på klienter genom historien

Det finns olika definitioner och kriterier att utgå från i försöket att ringa in i vad socialt arbete är, och vad det genom tiderna har varit.

Socialt arbete i Sverige växte fram under slutet av 1800-talet som en ideell rörelse bland främst borgarklassens kvinnor. Samtidigt som denna filantropiska rörelse hade som avsikt hjälpa fattiga så ansågs en del utav uppgiften även bestå i att uppfostra de mindre bemedlade klasserna (Pettersson, 2001). Det går här att skönja en syn på klienten som oförmögen att veta sitt eget bästa och under den här tiden rådde en syn på klienten som själv bärare av skulden till sin avvikelse. Pettersson menar att det under den här tiden fanns en rädsla för att klassklyftorna skulle leda till en social revolt och att de sociala frågorna lyftes till en samhällelig nivå i ett försök att kontrollera de undre klasserna (Pettersson, 2001).

Vi har dock valt att definiera uppkomsten av socialt arbete i och med förskjutningen av den sociala frågan från barmhärtigt kall till socialt arbete och just den användning av begreppet arbete som då växte fram. 1903 bildades Centralförbundet för socialt arbete som en början till att försöka organisera och lyfta sociala frågor. I och med övergången från välgörenhetsarbete till delvis avlönat arbete så uppstod en organisering och kategorisering av det sociala arbetets fält (Meeuwisse m.fl. (red), 2006). Ur vårt perspektiv är denna övergång väsentlig då den föregick med en början till en syn på klientens problem som en samhällelig angelägenhet. Kategoriseringen kan också ses som en början till att kartlägga och definiera sociala problem och generella klienttyper vilket kan tänkas låg till grund för det framtida ämnet socialt arbete.

Om man ska se till det sociala arbetets syn på klienter under 1900-talets första hälft så var biologiska förklaringsmodeller företrädelsevis de som framhölls. Rasbiologin var en betydande vetenskap som präglade sättet att se på människan. Man såg avvikelserna som, ett i förlängningen, hot mot den rena, välartade, mänskligheten (Pettersson, 2001). Samhällets syn på klienten blev därmed att individuella egenskaper var grunden till dess problem och att vetenskapen kunde definiera och urskilja dessa. Vetenskapens framväxande roll vid den här perioden var betydande i behandlandet av klienter (Pettersson, 2001), vilket ledde till grova objektifieringar av de människor som ansågs utgöra ett hot mot mänsklighetens framtid, ett tydligt exempel är steriliseringslagen.

Det sociala arbetets professionella utveckling under efterkrigstiden är av relevans för en historisk förståelse kring skapandet av innebörden av att vara klient. Under 1950-talet var klientgrupperna distinkt urskiljbara grupper såsom exempelvis missbrukare, barn som för illa eller asociala ungdomar (Meeuwisse m.fl. (red), 2006). Utifrån ett moraliskt ställningstagande markerade samhället sitt ogillande gentemot individer med sociala problem och det fanns inget anspråk om att socialt arbete skulle syssla med förändringsarbete. Klienten sågs som en last för samhället och det fanns ingen legitimitet i att försöka påverka individen i ett utvecklande syfte eller positiv riktning. Fokus låg vid att kontrollera klienten (Meeuwisse m.fl. (red), 2006).

Vidare förändrades synen på klienten radikalt under 1960- och 70-talet då denne kom att ses som en expert på sitt eget problem. En ny lagstiftning för socialtjänstlagen återspeglade förändringen i synen på klienten och roten till sociala problem. Synsättet var att individer blev klienter beroende på samhälleliga faktorer och omgärdande miljö i stället för att enbart söka förklaringar till problemen i människans biologi. I och med detta skifte i synsätt ändrades socialarbetarens roll från en kontrollant på myndighetens villkor till att agera för klientens räkning. Det nya fokuset på socialarbetarens roll som förändringsarbetare skapade ett behov av en professionalisering av det sociala arbetet. Detta låg, i sin tur, till grund för en utbredning av forskningen kring sociala problem och vilka metoder som bäst kunde lösa problemen (Meeuwisse m.fl. (red), 2006).

2.2 Socialt arbete som kunskapsfält

Socialt arbete som kunskapsfält följer ovan nämnda utveckling för socialt arbete i stort. Från att vara en disciplin som lutat sig mot andra professioners vetenskap och expertis, såsom läkar- och psykologprofessionernas, så har socialt arbete under senare tid utvecklats till ett eget avskilt kunskapsfält grundat i vetenskap om socialt arbete (Meeuwisse m.fl. (red), 2006).

Professionaliseringen av socialt arbete tog fart under efterkrigstiden dels genom en betydande ökning av antalet utbildade socialarbetare men även genom att titeln socionom infördes 1950. Under 1960-talet utvecklades sedermera socialt arbete som kunskapsfält ytterligare då de socialinstitut som tidigare existerat utvecklades till socialhögskolor (Pettersson, 2001).

Genom högskoleutredningen U68 kom socialhögskolorna sedan att göra sitt inträde i universitetsvärlden 1977. Det är först här som man kan tala om ett avgränsat akademiskt kunskapsfält för socialt arbete eftersom det först nu var ett ämne med egen forskning och professur (Pettersson, 2001). Den första professuren i socialt arbete gick till Harald Swedner vid Göteborgs universitet (Högskoleverket, 2003). Under den här tiden skedde också en uppdelning av de två huvudströmningar som tidigare fanns inom utbildningen till socionom, d.v.s. förvaltnings- och sociallinjerna. Uppdelningen ledde till att forskningsämnet socialt arbete ytterligare stärktes. Socialt arbete som akademiskt ämne blev en generalistutbildning med målet att integrera en bred vetenskaplig kunskap i det praktiska arbetet (Pettersson, 2001).

Under 1990-talet har det sociala arbetets professionalisering utvecklats till skapandet av metoder och generella förhållningssätt för att kunna effektivisera och resultatorientera arbetet i förhållande till klienterna. Vad som är intressant här är utvecklingen av systematiserad och vetenskapligt belagd kunskap i förhållandet till synen på klienter (Meeuwisse m.fl. (red), 2006). En intressant fråga ur ett sådant perspektiv är huruvida en ökad standardisering av sociala problem kan ha effekten att synen på klienten blir mer statisk och kategoriserbar.

Bergmark och Oscarsson (Meeuwisse m.fl. (red), 2006) menar att det från efterkrigstiden och framåt går att urskilja tre perioder inom kunskapskapandet i socialt arbete. Den första perioden karaktäriserades av att socialt arbete mer var inriktat mot handläggning och att behandling av klienter främst var ett ansvar som låg på andra discipliner, som läkare och psykologer. Den andra perioden inspirerades av 68-rörelsens progressivitet och ledde fram till ifrågasättande av medicinska och biologiska förklaringsmodeller till förmån för vetenskap som belyste sociala omständigheters påverkan på människan. Den tredje perioden, slutligen, påbörjades genom att socialt arbete blev ett eget forskningsämne och därmed ett utformande av sin egen kunskapsproduktion.

Enligt högskoleverkets rapport som genomlyser socialt arbete som ämne fanns det ca 25000 yrkesverksamma socionomer år 2002. Socionomutbildningar har spridits sig runt om i landet och finns nu t.ex. i Stockholm, Göteborg, Jönköping, Lund, Malmö, Umeå, Örebro, Ersta, m.fl. Antalet nyrekryterade studenter låg vid 2002 runt 2500 personer (Högskoleverket, 2003). Forskningen i socialt arbete har under senare år ökat markant och mellan 1989 och 1999 disputerades 92 personer. Forskarutbildning bedrivs idag vid fem universitet, Lund Göteborg, Stockholm, Umeå och Örebro (Högskoleverket, 2003).

Ovan har vi försökt att ge en historisk återblick av det sociala arbetets klientsyn såväl som socialt arbete som kunskapsfält. De två uppdelningarna är delar av en större process, nämligen det sociala arbetets framväxt. Vi har dock försökt särskilja de två för att kunna ge en bild av relationen mellan synen på klienter och kunskapsfältet. Intressant är här att det sociala arbetets tidiga år präglas starkt av ett synsätt där förklaringsmodeller härstammar från andra vetenskapliga discipliner. Det stämmer överens med kunskapsfältets utveckling som under samma tid var starkt präglad av naturvetenskapen. Under 60-70- talet utvecklades kunskapsfältet socialt arbete väsentligt. Fältet tog tydliga steg mot en egen profession med egna värderingar. Samtidigt svängde synen på klienten till att gå från biologiska och psykologiska förklaringar mot det nydanande sociala arbetets förklaringsmodeller. Nu när det sociala arbetet vetenskapliga fält skapats upplever vi det som om fältet står i behov av att hävda sin kompetens. Följden av detta kan vara ökat intresse för kvalitetssäkring eller s.k. evidensbaserade insatser. Vad det har för effekter på synen på klienter återstår till mycket att se. Det är ur det här perspektivet som vi vill ta avstamp i vår studie. Hur ser kopplingen mellan kunskap och klientsyn ut idag?

3. TIDIGARE FORSKNING

Den forskning vi valt att belysa är studier som skildrar hur en identitet som klient skapas samt att de problematiserar och definierar begreppet klients innebörd. De studier vi ansett vara relevanta omtalar att klienter skapas i relation och interaktion till professionella, individens omgivning och samhällsliga attityder. Det är inte forskning som direkt berör hur socionomstudenter omtalar klienter eller hur diskurserna växer fram på utbildningen men vi anser dock att forskningen berör klientskapet och skapandet av det, vilket gör det relevant för vår studie.

3.1 Klientskapande

Taylor resonerar kring vikten av en större självmedvetenhet om hur man konstruerar den professionella identiteten i förhållande till klienten genom exempelvis text och tal, hur man beskriver klienten i dokument och hur man omtalar den samma. Reflexivt tänkande är en given del av socialt arbete men Taylor anser att man måste se till den narrativa och retoriska del som finns inbyggt däri för att se till hur socialarbetaren skapar sin identitet och förhåller sig till den (Taylor, 2006).

Det finns en tendens att se till att kunskap skapas objektivt på ett neutralt sätt och appliceras på socialt arbete deduktivt. Detta vill Taylor motsäga och menar att kunskapen om vad socialt arbete är får sin betydelse genom *vad* som berättas och *hur* det görs. Problemen i sig är inte predefinierade utan skapas i och med att socialarbetaren formulerar dem. Varken klienter eller socialarbetare är en oproblematiserad identitet och skapar inte dessa utifrån statistiska mönster. Snarare förhandlar vi identitet genom representationer av oss själva och andra vid specifika tillfällen och situationer (Taylor, 2006).

Att vara socialarbetare innebär att tillägna sig professionens förhållningssätt till normer och imperativ samt att tillskansa sig befintliga referensramar. Att bli erkänd som en kompetent socialarbetare handlar om att kunna visa att man tillhandahåller det skriftliga och talade språk som förväntas beskriva arbetet och yrkesrollen på ett övertygande sätt. Det innebär att de sakförhållanden man beskriver konstruerar vad det innebär att vara en socialarbetare, medan alternativa förklaringar utesluts (Taylor, 2006).

Vi tänker här att införlivandet utav socialarbetaridentiteten kan medföra specifika sätt att se på, och artikulera, de problem vi möter. Vi menar att socialarbetaren inte möter en klient utan att ha vissa förutfattade mönster att utgå ifrån. Dessa mönster tror vi medförs vid införlivandet av den professionella identiteten. Detta ger visserligen inga konkreta färdiga problemdefinitioner men kanske ett normsystem att förhålla sig till och tolka utifrån när problembilden skall formuleras.

Juhila hävdar att det inom socialt arbete finns två grundläggande identitetskategorier att förhålla sig till, socialarbetaren och klienten. Hon menar att det innebär att kategorierna konstituerar sig själva utifrån specifika asymmetriska roller. Rollen som socialarbetare medför bland annat att kartlägga och problematisera klientens situation, samt ge råd om förhållningssätt till dessa samtidigt som klienten innehar en hjälpsökande roll. Juhila menar att klientrollen och socialarbetarrollen konstrueras interaktivt i ett visst sammanhang, vid en viss tid och att det är en förhandling som ständigt pågår. För att kunna förhålla sig till och upprätthålla institutionellt arbete, såsom socialt arbete, säger hon att det finns ett behov av att klienten och socialarbetaren respekterar varandras asymmetriska roller. Efterlevs inte detta skapas något som socialarbetaren definierar som en "dålig klient", en som inte följer rollens mönster och därigenom blir svår att förhålla sig till (Hall (red), 2003).

Om klienten erhåller rollen som expert kring sin egen problemdefinition kan asymmetrin bli instabil genom att klienten också modifierar sin roll som den som behöver hjälp. Risken är att det inte finns någon nödvändighet för socialarbetaren att inneha sin professionella identitet om klienten inte behöver den hjälp som den professionelle kan ge (Hall (red), 2003).

Här ställer vi oss frågan om klientskapet verkligen är förhandlingsbart eller om positionerandet av klienten medför vissa rollaspekter som behöver uppfyllas. Det här problematiserar innehavandet av den professionella rollen. Asymmetrin mellan klient och socialarbetare kan vara nödvändig utifrån att någon ska inneha en hjälpsökande roll och någon bör positioneras som den som behöver hjälp. Om en klient ifrågasätter förfarandet och själv tar sig an rollen som expert kring sin egen problembild förändras förhållandet mellan klient- och socialarbetarkategorierna. Ett generaliserande av "klienten" som en homogengrupp förenklar bemötandet av den enskilde och gör dessutom att socialarbetarens roll inte i onödan ifrågasätts eller problematiseras.

Payne menar att klientskapet bör ses som en process som konstant definieras och omdefinieras utifrån vilken position i organisationen som en klient befinner sig i för tillfället. I stället för en statisk konstant identitet kan en klient inneha ett flertal olika klientskap samtidigt. Det finns heller inget stereotyp klientskap eftersom olika personer har olika positioner i organisationens system. Det viktiga blir här att socialarbetare har en förståelse om deras syn på vägar in i klientskapet och att denna syn lyfts upp och arbetas med för att en mer komplex bild av klientskapet skall kunna växa fram. Payne diskuterar också kring definitionen klient som tvivelaktig. Han menar att klientskapet i vissa fall kan utvidgas från en individ till en hel familj eller till och med till att en större population ibland kan riskera att

uppfattas som klienter. Klienter definieras gentemot andra klienter och framför allt gentemot de som inte är klienter. Payne lyfter här fram vikten av att se hur och av vem som klienten definieras. I synen på klientskapet som en komplex process blir det viktigt att se till de förutsättningar som ligger till grund för vägen in i, och vägen ut ur, i klientskapet. Dessa processer påverkas i stor grad av en klients sociala sammanhang, relationer, rättsliga påtryckningar, påtryckningar från socialarbetaren såväl som förförståelse och attityder ifrån individens umgängeskrets. Genom att sammanbinda klientskapets process och status kan man, enligt Payne, se till klientskapet som ett ständigt föränderligt rolltagande där klienten, socialarbetaren, myndigheten och samhället interagerar med varandra (Payne, 1992).

Vi menar att Paynes tankar om klientskapet som en process, snarare än ett statiskt tillstånd, är fruktbart då det lägger fokus på omgivningens roll i klientskapandet. Payne lyfter, enligt oss, fram att ett mer komplext synsätt på klienter är nödvändigt och försöker i artikeln att ge en mångdimensionell bild av denne.

Vanhala står i en socialkonstruktivistisk grund och menar utifrån det att handling ska ses som tolkande processer. Processer som formar och upprätthåller den sociala verkligheten. Klienter, professionella och andra aktörer formar tolkningarna i interaktion med varandra. Vanhala menar att en verksamhets definiering av klienten utefter dess problem även blir till en definiering av verksamheten i stort genom att personlig dokumentation av klienten även blir till dokumentation av verksamhetens arbete. Verksamhetens kategoriserande sker bl.a. genom att verksamheten måste definieras i relation till andra verksamheter inom hjälpsystemet, vilket i sin tur får effekter för definierandet av klienten. På så vis skapar kategorier också verklighet. Avsikten att få klienterna att passa inom ramarna för verksamhetens mål kan, enligt Vanhala, leda till att klientskapet måste tolkas i förhållande till verksamhetens handlingsutrymme. Det kan i sin tur ligga till grund för att vissa tolkningar av klientskapet får företräde framför andra. Vanhala talar om "paraplykategorier" (vår översättning Org. Umbrella labels) för att benämna kategoriseringar som rymmer en mängd olika variationer inom dess omfång. Paraplykategoriseringar skapar möjligheter för att definiera stora grupper som homogena utan att behöva se individens specifika verklighet (Vanhala, 2002).

Vanhala kommer genom sitt material fram till att det finns en tendens till att professionella parallellt växlar mellan en generell typbild av klienten och bilden av klienten som individ i sitt arbete. Vanhala uppfattar det som om att de professionella på så vis försöker passa in klienten inom ramarna för den generella bilden av en klient. Klienterna formas efter den generella bilden som om gruppen klienter vore en homogen grupp. Denna homogena grupp tenderar att uppfattas negativt vilket Vanhala menar ger en risk för ytterligare stigmatisering (Vanhala, 2002).

Vi tycker att det är intressant att se till att ramarna för klientskapet inte bara skapas i stundens interaktion mellan klient, professionell och andra aktörer utan tolkningarna bygger rimligtvis på tidigare erfarenheter inom ämnet socialt arbete. Hur påverkar denna förförståelse skapandet av kategorier i det praktiska sociala arbetet? Vi tycker att det är intressant att fundera kring ifall kategorin "klient" kan ses som en "paraplykategorisering" inom ämnet socialt arbete, där en mängd variation av problem placeras in. Finns det i så fall en risk att kategorin "klient" blir negativt laddad i och med att den definieras utefter en grups problem?

4. TEORETISKA PERSPEKTIV

För att kunna analysera ett material krävs det att vi väljer teoretiska perspektiv för inramandet av vår forskning och att vi sedan argumenterar för valet av dessa perspektiv. Vi anser att det är viktigt att man som forskare förhåller sig till epistemologiska och ontologiska överväganden. De epistemologiska ställningstagandena rör synen på kunskap och vilken kunskap som är möjlig att nå medan ontologi fokuserar frågor om vad verkligheten är (Larsson/ Lilja & Mannheimer (red), 2005).

Vår forskningsansats ligger i ett socialkonstruktivistiskt synsätt där epistemologiska och ontologiska frågor vävs samman och där den väsentliga frågan är hur kunskap och världssyn konstrueras i relation till varandra.

Vårt teorikapitel består av två delar. Dessa är diskursteori och teorier för klientskapandet. Vi kommer först att behandla diskursteorin, som är en teoretisk utgångspunkt för diskursanalysen, för att sedan redovisa för teorier om klientskapandet. Dessa två teoretiska perspektiv kommer vi senare att sammanföra genom skapandet av analysverktyg och analytiskt fokus. Kort sagt utgår vi ifrån ett diskursteoretiskt perspektiv för att behandla teorierna om klientskapandet. Diskursteorin ger oss verktygen för att se hur identiteter skapas och teorierna om klientskapandet definierar de diskurser som vi har valt att arbeta med. I slutet av den diskursteoretiska delen har vi valt att sammanställa diskursteoretiska begreppsförklaringar för att ytterligare förenkla för läsaren.

Ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv har vi valt att använda oss av diskursanalys för att undersöka och beskriva hur socionomstudenter konstruerar begreppet klient.

Winther Jørgensen & Phillips (2000) menar att diskursanalys skall ses ur ett perspektiv där teori och metod är integrerade och tätt sammanbundna. Med det menar de att för att göra en diskursanalys krävs det att man går med på de teoretiska förutsättningar som diskursanalysen vilar på. En av dessa förutsättningar är socialkonstruktivismen.

Därför har vi valt att först ge en översiktlig förklaring av socialkonstruktivismen för att ge ramarna för vilka diskursanalysen befinner sig inom. I vårt metodkapitel kommer vi sedan att ge en sammanfattande överblick över diskursanalysens olika grenar och vad som skiljer dessa medan vi här gör en mer specifik djupdykning i de diskursanalytiska teorier som vi valt att ha som grund för vår undersökning.

4.1 Socialkonstruktivism

Hur ser vi på vår omvärld? Finns det någon sanning att förhålla oss till eller finns det flera? Utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv ligger fokus vid hur den sociala världen är konstruerad. Socialkonstruktivismen ställer sig kritisk till självklar kunskap som en återspeglning av en objektiv värld och menar i stället att vår kunskap konstrueras i intersubjektiv interaktion i det vardagliga livet. Kunskap skapas alltså i en social tolkningsprocess där subjekt och objekt definieras och därmed tillskrivs en mening (Thomassen, 2007). Utifrån en forskningssynpunkt är här av intresse att se hur dessa konstruktioner av mening skapas (Alvesson & Sköldberg, 2005).

Vivien Burr tar upp några antaganden som hon anser samlar de många olika socialkonstruktivistiska angreppssätten. Dessa är:

– Ett kritiskt förhållningssätt till självklar kunskap samt historisk och kulturell specificitet. Vår kunskap är inte en spegelbild av verkligheten, den kan alltid vara annorlunda då den är en produkt av vår plats och tid.

– Samband mellan kunskap och sociala processer och handlingar. Vår förståelse av verkligheten produceras i sociala processer kring meningsskapandet. Meningsskapandet leder till olika sociala sanningar och kampen om vad som är sant, och vad som är falskt (Winther Jørgensen & Phillips, 2000).

För att härleda tillbaka till frågorna i början av detta kapitel finns det alltså ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv ingen entydig verklighet utanför oss utan vi konstruerar den verklighet som vi lever i och förhåller oss till (Börjesson & Palmblad, 2007).

4.2 Språkets roll som meningsskapande

Så om det nu inte är möjligt för oss att nå en objektiv sanning, som befinnande bakom våra tolkningar, så blir det desto mer intressant att se till på vilket sätt vi tolkar och skapar gemensamma uppfattningar om världen.

Det är genom språket som vi konstruerar en gemensam föreställning av verkligheten. Ur ett socialkonstruktivistiskt synsätt bör språket, precis som kunskapen, inte ses som en neutral spegel som reflekterar verkligheten utan som ett verktyg i reproducerandet och skapandet av den. Språket skapar representationer av verkligheten. Det är här viktigt att påpeka att socialkonstruktivismen genom det här ställningstagandet inte nödvändigtvis säger att det inte finns någon objektiv, fysisk värld bortom våra tolkningar utan fokus ligger i att vi inte kan nå denna värld utan att samtidigt genom språket tolka denna, i språket får världen sin betydelse (Winther Jørgensen & Phillips, 2000).

Synen på språkets roll som meningsskapande grundar sig dels i den franske strukturalisten Saussures teori om att språkets förhållande till verkligheten är godtyckligt. Saussure menar att verkligheten inte förklarar sig själv och att vi i förklarandet av verkligheten ger densamma betydelse genom att bestämda ting sammankopplas med bestämda tecken. Tecken definieras i förhållande till varandra, d.v.s. i förhållande till vad de betyder men samtidigt också till vad de inte betyder. Saussure ser språket som ett nät av tecken som genom sin struktur möjliggör meningsöverföring. Denna syn på språket har sedermera utvecklats i poststrukturalismens språkuppfattning som betonar vikten av att se till det faktiska språkbruket i skapandet av språkets struktur. I likhet med Saussure ser poststrukturalismen språket som ett nät men menar att detta nät inte är konstant utan snarare föränderligt. Strukturen för språket förändrar sig utefter vilken kontext den befinner sig i (Winther Jørgensen & Phillips, 2000).

4.3 Diskursteori

Diskurs

För att kunna göra en diskursanalytisk studie behöver vi först förklara och definiera vad begreppet diskurs är och hur det används.

Inom diskursteorin uppfattas en diskurs som en fixering av betydelse inom ett bestämt domän (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Detta betyder att inom en diskurs kan ett visst handlande eller en viss händelse ses på ett sätt medan samma sak i en annan diskurs betyder något annat. En diskurs pekar därmed ut vilka ramar som vi tolkar vår omvärld genom och vilka presentationer som kan göras och ges betydelse (Börjesson & Palmblad, 2007). Rent konkret innebär det att en diskurs bestämmer vad som får sägas och inte får sägas.

”Diskurser säger således något om vad som kan sägas, vem som får säga det och varifrån, d.v.s. från vilka olika positioner något sägs och hur något sägs” (Bergström & Boréus, 2005 s.312)

För att vidga synen på vad en diskurs är har vi valt att hämta en definition som sociologen Stuart Hall använder sig av. Han menar att en diskurs är ett system eller nät av representationer som konstruerar kunskap om en viss social praktik, både genom språk och genom handling (Hall, 1997). Varför vi väljer denna definition är då Hall på ett givande sätt uttrycker att diskurser inte kan ses som strikt bundna till språket utan även är fysiska då de konstrueras både genom språk och genom handling.

Utifrån nodalpunkter som figurerar inom diskursen som de tecken som de övriga positionerna rör sig kring, utkristalliserar vad som är kärnan i diskursen och vilka yttre gränser som kan undersökas. Genom att definiera teckens innebörd utestängs alternativa betydelser från den specifika diskursen vilket ger bilden av vad som är objektivet sant och vad som inte är det. Inom diskursteorin kallas detta för en tillslutning (Winter Jörgensen & Phillips 2000). De alternativa betydelserna, de som utestängts, befinner sig i det omgärdande diskursiva fältet, vilket förklaras som de möjliga innebörder av tecken som inte används inomdiskursivt. Laclau och Mouffe beskriver detta som att det vi anser verkligt och sant är det som ges betydelse inom diskursen. Även om ting och materia är diskursivt skapat betyder det inte att de inte existerar men att de är meningslösa utanför diskursen. Detta ger att alternativa synen på verkligheten kan existera i det diskursiva fältet (Winter Jörgensen & Phillips 2000).

De olika tecknen som definieras inom diskurser kan ha alternativa förklaringar inom andra diskurser vilket vi tidigare redogjort för. När olika diskurser kämpar för att framhäva sin begreppstolkning utifrån samma kontextuella fält uppstår något som Fairclough kallar diskursordning. Den diskurs som får tolkningsföreträde av tecknen intar en hegemonisk ställning som begreppsdefinierande. Diskursers begreppsdefinitioner och betydelser är därmed kontingenta även om de ibland kan uppfattas som objektiva. Diskurser i sig är aldrig helt fixerade utan upprätthålls förändras och reproduceras ständigt (Winter Jörgensen & Phillips 2000).

Ett sätt att förklara de ständigt pågående glidningarna i tecknens betydelser är genom det diskursteoretiska begreppet flytande signifikanter. Dessa är tecken som inom olika diskurser ges olika mening vilket ger olika konsekvenser av vad det får för föreställningar om vad som betraktas som sant (Winter Jörgensen & Phillips 2000).

Makt

Inom diskursteori är begreppen diskurs och makt nära sammankopplade. Den diskursteoretiska synen på makt grundar sig i Foucaults teorier om relationen mellan makt och kunskap. Foucault menar att makt inte bör betraktas som, vare sig enbart positivt eller enbart negativt, utan att makt i stället bör uppfattas som produktiv. Makt är inte något som vissa parter i samhället kan ha mandat på utan makt är alltid närvarande som en del i allt socialt handlande (Winter Jörgensen & Phillips 2000). Med ett sådant synsätt blir makt något som vi utövar och något som andra i sin tur utövar på oss. Möjligheten för makten att bli accepterad består i att den är en förutsättning för det sociala handlandet. Genom att makt särskiljer, kategoriserar och tillskriver så skapas förståelsen av den sociala omvärlden. På så vis är maktens definierande nödvändigt. Det är dock viktigt att påpeka att samtidigt som makt skapar möjligheter för den sociala omvärlden så definierar den också på *vilket* sätt omvärlden skall tolkas, på så vis är makt utestängande. Foucault menar att det är makt som definierar diskurser, kunskap och subjekt (Winter Jörgensen & Phillips 2000).

Ur det här perspektivet finner vi det intressant att se till relationen mellan språk, kunskap, och makt. Språk, kunskap och makt är svåra att särskilja från varandra i och med att de förutsätter

och reproducerar varandra. Resultatet är diskurser som påverkar våra förhållanden till varandra och till de saker som omger oss.

”Det är makten som frambringar den kunskap vi har och våra identiteter och de relationer som vi har till varandra som grupper eller individer” (Winther Jørgensen & Phillips 2000 s.45).

Identitet och gruppbildning

Laclau och Mouffe menar att identiteter bör ses som konstruktioner av diskurser och tar därmed avstånd ifrån en syn på identiteten som essentiell, eller enhetlig. Laclau och Mouffe grundar sina teorier om subjektet i Lacans subjektteori. Enligt Lacan är en identitet det samma som att identifiera sig med något utanför sig själv. Identifikationen är en livslång process där individen kontinuerligt försöker identifiera sig med de bilder, eller diskurser, som berättar om densamma. Lacan benämner detta som subjektspositionering. I och med att subjekt positionerar sig inom diskurser så skapas identiteter. Subjektet får således sin identitet genom att det representeras diskursivt (Winther Jørgensen och Phillips, 2000).

Laclau och Mouffe beskriver identiteter som fragmenterade, eller decentrerade. Med det menas att identiteter definieras utefter de subjektspositioner som diskursen erbjuder. Olika diskurser erbjuder olika subjektspositioneringar, vilket inte skapar en given identitet utan identiteten blir därigenom kontingent. Enskilda individer kan således ha flera olika identiteter beroende på den kontext de befinner sig i. Laclau och Mouffe benämner detta som att identiteten är överdeterminerad (Winther Jørgensen och Phillips, 2000).

Viktigt är att identiteter är relationellt organiserade, man är något i förhållande till det man inte är, ”klient” får t ex sin betydelse i förhållande till bl. a. ”socialarbetare” (Winther Jørgensen och Phillips, 2000). Subjektspositioneringar och identiteter kämpar om utrymme inom diskurser. När olika identiteter inom diskursen hindrar varandra kallas detta för antagonism. Subjektspositioner som inte befinner sig i en synlig kamp med andra är fixerade vilket får vissa identiteter att framstå som de ”objektivt sanna” eller ”rätta” (Winther Jørgensen och Phillips, 2000).

Enligt diskursteorin så följer gruppbildning samma mönster som representationen av identitet. Grupper skapas i relation till varandra vilket innebär att en gruppbildning även samtidigt, förhåller sig, och bidrar till skapandet av andra grupper. Ett viktigt begrepp inom diskursteorins syn på gruppbildning är representation. En grupp existerar inte förrän den har uttryckts i ord, d.v.s. att den har representerats och därmed givits sin betydelse i förhållande till andra grupper. Inom gruppen, och även i dess omgivning, fokuseras på de likheter som knyter gruppen samman och i och med det bortses från alternativa identifikationer, dels inom gruppen, men även mot andra grupper (Winther Jørgensen och Phillips, 2000).

”Gruppbildningar är alltid tillslutningar i en obestämbar terräng, och liksom all annan diskurs fungerar de bara genom att utesluta alternativa tolkningar” (Winther Jørgensen och Phillips, 2000 s.52)

Diskursteoretiska begreppsförklaringar

Vi ämnar här sammanställa och förklara centrala begrepp inom diskursteorin i ett försök att förenkla för läsaren genom att ge en överskådlig sammanfattning som är lätt att gå tillbaka till. Våra förklaringar är tagna ur Winther Jørgensen & Phillips (2000) ”Diskursanalys som teori och metod”.

Tecken – ord. Får sin betydelse i förhållande till varandra. Delas upp i element (mångtydiga tecken utan fast mening) och moment (tecken där betydelsen är entydig och fixerad).

Representation – tecken får betydelse först när de uttalas och genom representation ges tecknen en viss förståelse eller en viss förklaring.

Diskursiva fält – alternativa innebörder, eller betydelser av tecken som är relevanta i andra diskurser men som utesluts i den aktuella diskursen.

Tillslutning – den process som tillfälligt utesluter tecknens alternativa betydelser.

Objektivitet – etablerade utsagor som tas för sanning och därmed inte ifrågasätts.

Subjekspositioneringar – de möjliga identiteter inom diskursen som erbjuds individen.

4.4 Teorier om klientskapande

Klienter som institutionella objekt

Befintliga representationer av möjliga identiteter står i diskursteorin alltid i förhållande till varandra. I mötet mellan välfärdsinstitution och individ skapas en klientidentitet som en positionering i förhållande till institutionen som organisation samt i förhållande till den professionelle. Skapandet av en klient skriver Järvinen och Mik-Meyer (2003) om som en process som i första hand sker i relation mellan individ och institution. Vad som kännetecknar individens möte med denna är omförhandlandet från en individ till ett objekt. Vid skapandet av en klientidentitet förutsätts också en avvikaridentitet. Definitionsprocessen av avvikaridentiteten baseras inte på neutrala värdegrunder utan är skapade i specifika institutionella sammanhang och är grundade på specifika problemförståelser. En missbrukare, exempelvis, blir inte enbart en beteckning utan definierar något hos individen och som därmed tillskrivs vissa attribut. Järvinen & Mik-Meyer (2003) menar att klientidentiteten därigenom är en institutionell identitet vars problemförståelse bygger på definitioner inom de olika människobehandlande institutioner som arbetar med den specifika klientgruppen. Härmed begränsas de representationer av identiteter som klienten har att tillgå. Objektivifieringen utav klienten bidrar till att bortse från individen som en komplex individ, till att förstås som ett objekt som kan kategoriseras inom välfärdsinstitutionens ramar. Payne (2002) menar att det finns en risk med att klienter fortsätter att vara just klienter även efter avslutad kontakt med välfärdsinstitutionen.

Klienter som problembärare

Välfärdsinstitutionen är, som ovanstående nämnts, inte en neutral organisation utan för att kunna behandla en individ krävs en kategorisering av denna som passar de problemförståelser som det sociala arbetet grundar sig i. Det finns en tendens att standardisera mänskliga problem för att förvandla en hjälpsökande person till en hjälpberättigad klient. Problemkategoriseringen görs för att kunna bemöta och överhuvudtaget kunna arbeta med den hjälpsökande (Järvinen & Mik-Meyer, 2003). Maktrelationen i mötet mellan socialarbetare och hjälpsökande förblir asymmetrisk då identitetskonstruktionerna utav klienten skapas inom välfärdsinstitutionen sätt att se på och tolka omvärlden. Konstruerandet av klientidentiteten ställs i förhållande till socialarbetaren som genom organisationen har ett definitionsföreträde av vad klienten är, varför denna är hjälpberättigad. Maktasymmetrin återupprätthålls genom begränsningarna av möjliga identitetsrepresentationer för klienten som behöver acceptera dessa för att anses vara hjälpberättigad (Järvinen & Mik-Meyer, 2003). Primärt är detta ett strukturellt förhållningssätt där fokus ligger på relationen mellan välfärdsinstitutionen och dess påverkan på klienten.

Mötet mellan socialarbetare och klient är ytterst relevant i kategoriserandet av klienten men framhålls som en effekt av systempåverkan.

Klienter och det sociala arbetets hjälpande makt

Utifrån Foucaults tankar om makt som något som existerar i allt mänskligt samspel finner vi det här intressant att tydliggöra perspektiv av makt inom socialt arbete.

Välfärdsstatens hjälpande och vårdande institutioner tenderar till att uppfattas som en positiv och produktiv maktanvändning. Foucault beskriver maktens historia, från traditionell suverän makt till det mer moderna fenomenet självdisciplinerande makt. Foucault beskriver också hur befolkningskontroll lett till utvecklandet av olika discipliner med expertis på människans kropp och beteende, discipliner som psykologi, medicin och socialt arbete. Dessa discipliner har bidragit med diskurser som påverkar befolkningen i vardagen genom att de normaliserar viss typ av beteende och varande samtidigt som de utestänger andra (Layder, 1994)

Genom sitt begrepp pastoralmakt kopplar Foucault samman dagens människobehandlande institutioners hjälputövning till de hjälpinstanser som kyrkan historiskt har utgjort. Historiskt har kyrkans uppgift varit att vägleda och hjälpa människor till frälsning, till en väg in i paradiset. I hjälpen som gavs innefattades även ett kontrollutövande som gav moraliska riktlinjer för hur frälsningen skulle uppnås. Det som Foucault menar är ett arv ifrån kyrkans tidigare roll som moralkontrollant och som kan benämnas som pastoralmakt är just det hjälpande och kontrollerande som utövas via människobehandlande och vårdande instanser idag. Det handlar idag inte om vägen till frälsning efter döden utan frälsning genom ett uppnående av det goda livet. Foucault menar att pastoralmakten hänger ihop med vad han kallar för sanningsregimer. En sanningsregim består i utsagor som anses vara objektiva och som skiljer ut subjektiva föreställningar. I förhållande till klienten anses socialarbetaren vara den som är expert på sitt område och som i sanningsregimen är den som bäst definierar det objektiva. Sanningsregimen blir därigenom kunskapen som innehas av socialarbetaren men inte av klienten. Viktiga redskap för att möjliggöra detta är dokumentation och kategorisering för att genom detta ytterligare framhäva klienten som avvikare och hjälpbehövande. Genom detta befäster socialarbetaren även sin roll som den definierande parten och den som kan erbjuda hjälp till den behövande (Meeuwisse m.fl. (red), 2002).

Järvinen (Meeuwisse m.fl. (red), 2002) menar att socialarbetaren är i behov av att lyfta fram klienten som i behov av hjälp för att själv inte enbart framställas som en kontrollör. För att förstå problembilden letar socialarbetare efter förklaringar till varför situationen ser ut som den gör och därmed också efter vad socialarbetaren kan göra för att hjälpa. Det sociala arbetet bygger på en distinktion mellan socialarbetaren som expertissubjekt och klienten som ovetande objekt. Det bidrar ofta till en omedveten problemfokusering och en definiering av klienten som oförmögen att själv reda ut sin situation. Det sociala arbetet präglas i stort av ett synsätt där socialarbetaren ser sig själv som en "hjälpare" med liten begränsad makt och där makt och kontroll av klienterna ses som något fult. Det kan leda till att socialarbetare bortser från sin maktposition till förmån för att vara den hjälpande, vilket i sin tur kan leda till ett maktutövande som är förtäckt som hjälp. Pastoralmakten bidrar med "hjälpandet" till en objektifiering av klienter genom en tydlig disciplinering av de identiteter som konstrueras. Eftersom disciplineringen främst ses som positiv och konstruktiv hjälp är denna svår för klienten att väja sig inför. På så vis fungerar socialarbetaren som dagens pastor som genom att definiera avvikarnas hjälpbehov och därmed visa på vad som är moraliskt riktigt. Genom objektifieringen och definierandet av klienten som avvikande från normen så skapas även ett polemiskt förhållande mellan socialarbetaren och klienten där det förra representerar det goda levnadssättet och den senare det dåliga (Meeuwisse m.fl. (red), 2002).

Höilund och Juul (2005) beskriver en process som vi liknar vid pastoralmaktsbegreppet. De menar att en kränkning uppstår när professionella hjälpare tror att de vet vad som är bäst för medborgarna. De beskriver också hur socialarbetaren får fritt spelrum ifall medborgaren går emot socialarbetarens diagnostiska kategorisering. Detta beskrivs som avsaknad av samarbetsvilja och medborgaren fräntas därmed sin kompetens att göra sig gällande i sin egen sak.

5. METOD OCH MATERIAL

5.1 Diskursanalys som metod

En diskursanalys består i att man analyserar diskurser, diskursers ordning och de effekter som dessa ger. Med en diskursanalys ämnar man göra objektiva till politiska. Med det menas att sanningar som uppfattas som objektiva, eller självklara, ifrågasätts och därmed öppnas för en syn på dem som ifrågasättbara (Winther Jörgensen och Phillips, 2000).

Winther Jörgensen & Phillips (2000) benämner tre huvudsakliga angreppssätt inom det diskursanalytiska fältet. Dessa angreppssätt är *diskursteori*, *kritisk diskursanalys* och *diskurspsykologi*.

Även om det finns många likheter mellan de olika grenarna finns det några infallsvinklar som skiljer dem åt. En av skillnaderna ligger i diskursanalysens analytiska fokus.

Diskurspsykologin är mer intresserad av den vardagliga användningen av diskurser och på vilket sätt dessa uttrycks i mer konkreta kontexter. Diskursteorin däremot fokuserar på mer abstrakta övergripande diskurser och hur de sätter ramar för vad som kan anses vara legitimt eller icke legitimt handlande. Den kritiska diskursanalysens kan här placeras mellan de två ovan nämnda. Den kritiska diskursanalysen fokuserar främst på förändring, hur diskurser skapas, återskapas och förändras (Winther Jörgensen & Phillips, 2000).

En skillnad mellan de olika perspektiven ligger i sättet att se på världen som diskursiv. Diskursteorin utgår från en mer renartad poststrukturalistisk syn och hävdar att det inte finns något ickediskursivt eftersom vi alltid måste tolka omvärlden för att kunna nå den. Kritisk diskursanalys däremot har ett synsätt där det finns sociala praktiker som står utanför det diskursiva och som står i relation till diskurserna i en dialektisk påverkan. Ur ett diskurspsykologiskt perspektiv, slutligen, är man mer inriktad på den konkreta diskursiva kontexten och att det utifrån ett sådant fokus finns faktorer utanför diskursen som påverkar (Winther Jörgensen & Phillips, 2000). Vi tolkar detta som om man inom diskurspsykologin inte menar att dessa faktorer är icke-diskursiva utan att det är det analytiska fokuset som skapar gränsen mellan diskursivt och icke-diskursivt.

Vi har valt att främst inspireras av diskursteorins perspektiv på diskursanalysen och dess förutsättningar. Detta för att vi finner dess tankar om att inget frångår det diskursiva som givande. Ett annat skäl till valet av diskursteorin som huvudkälla består i att vi är intresserade av större normaliserande diskurser, vilket passar bra med diskursteorins abstrakta och mer övergripande analytiska fokus. Börjesson och Palmblad (2007) menar att de stora abstrakta diskurserna inte bara existerar vid en viss plats, vid en viss tid utan rör sig över kontexters gränser.

I utformning av forskningsansatsen har inspiration hämtats från diskurspsykologins fokusering på specifika kontexter för att skapa en närhet till materialet. Slutligen har vi valt att

använda oss av ett begrepp ifrån den kritiska diskursanalysen, nämligen diskursordning som beskriver diskurser inbördes förhållande.

5.2 Verifiering

Kvale (1997) beskriver verifiering som en fastställande av forskningsprojektets generaliserbarhet, reliabilitet och validitet. Vi kommer nedan presentera hur vi anser att dessa kriterier uppfylls i vår undersökning.

Reliabilitet validitet, och generaliserbarhet

Begreppet reliabilitet i forskningssammanhang berör huruvida forskningen är tillförlitlig och korrekt utförd (Thurén, 2000).

Ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv är total reliabilitet en omöjlighet. Uppsatsen är genomgående präglad av vår förförståelse och våra tolkningar och är därför en produkt av dessa. Med andra tolkningar skulle resultatet bli helt annorlunda. Inom vetenskapsteori används begreppet intersubjektivitet för att förklara graden av möjlighet till att andra forskare skall kunna följa ett forskningsprojekts tillvägagångssätt och sedan få fram samma resultat (Thurén, 2000). Eftersom våra tolkningar är grundade i vår förförståelse så blir intersubjektiviteten i uppsatsen relativt låg.

Bergström och Boréus (2005) menar att det är viktigt att forskaren är tydlig med att visa hur diskursanalysen är utformad för att ge läsaren en möjlighet till förståelse. De menar att tydligt utformade analysverktyg och motivering av tolkningar bidrar till att intersubjektiviteten höjs. Forskningen ska inte bara handla om forskarens egna upplevelser. Vi menar att vi, genom utformandet av tydliga analysverktyg men också genom att tydligt grunda konstruerandet av diskurser i teorier, tagit diskussionen om intersubjektivitet på allvar.

Kvale (1997) menar att ett sätt att skapa reliabilitet är genom att skapa forskarteam som diskuterar och problematiserar forskningen. Vi har under forskningsprocessen först läst och analyserat var och en för sig för att sedan tillsammans återigen analysera materialet. Utöver det har det funnits en kontinuerlig reflektion och diskussion genom alla steg i forskningsprocessen. Det bidrar till reliabiliteten i undersökningen. De krav på reliabilitet och intersubjektivitet som kan krävas genom vår forskningsansats uppfylls därmed.

Genom begreppet validitet granskas huruvida forskningen verkligen tar reda på det som forskningen syftar till att undersöka (Thurén, 2000). Syftet med uppsatsen är att analysera valda texter för att studera de representationer av klienter som de rymmer. Vidare undersöks om dessa representationer kan ses som uttryck för diskurser som konstruerats utifrån teori. Betoningen här ligger på *kan ses som*. Vi ämnar inte säga att något *är* på ett visst sätt och inte heller undersöka ifall det finns någon generell signifikans i undersökningen utan resultatet skall ses som gällande de texter som valts ut och utifrån vår tolkningsram. Med detta klarar uppsatsen kraven på validitet.

När det gäller undersökningens generaliserbarhet poängteras här återigen att uppsatsens perspektiv står i en socialkonstruktivistisk tradition. Thomassen (2007) beskriver hur vetenskap bara kan ha lokal giltighet ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv. Fenomen och ting får sin betydelse, sin tolkning, genom språket. En tolkning är en del av en narration, d.v.s. en berättelse. Det finns inte en allmängiltig berättelse utan variationer av möjliga berättelser. Vår undersökning är bara en av alla berättelser. Generaliserbarhet är således en omöjlighet. Dock ligger den socialkonstruktivistiska möjligheten för utforskandet av omvärlden, inte i att hitta sanningen om den, utan i att lyfta upp de många olika berättelser som berättas om den och på så vis ge möjligheter att variera bilderna av den.

5.3 Etiska överväganden

Allt eftersom uppsatsen har vuxit fram har vi kontinuerligt diskuterat de många etiska frågor och överväganden som uppstått under uppsatsskrivandets gång. I det här kapitlet redogörs och problematiseras de överväganden som är centrala för undersökningen.

Kvale (1997) beskriver hur ett centralt mål för samhällsvetenskaplig forskning är att frambringa kunskap som förbättrar människans situation och ökar hennes värde. Vi tolkar detta som att en grundförutsättning för att samhällsvetenskaplig forskning skall kunna ses som etiskt försvarbar består i att forskaren har en giltig motivering till varför undersökningen bör göras. Med detta är dock inte sagt att forskaren, genom forskningens bidragande till människans kunskap, per automatik har möjlighet att bedriva forskning utan att etiskt överväga vilka konsekvenser forskningen kan få för de personer den berör.

Kvale (1997) menar att etiska överväganden bör vara en del av alla stadier av forskningsprocessen. Vetenskapsrådet (2002) beskriver fyra etiska riktlinjer som en forskare bör problematisera och ta ställning till. Dessa är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Vi kommer nedan ge en beskrivning om vad dessa riktlinjer har för relevans för undersökningen.

Med informerat samtycke menas att forskaren informerar undersökningspersonerna om forskningens generella syfte, sammanhang och vilka konsekvenser som kan uppstå i och med undersökningspersonen deltar. Ett informerat samtycke skapar även en frivillighet att delta för undersökningspersonen (Kvale, 1997). När det gäller det informerade samtyckets relevans för undersökningen hävdar vi att en analys av c-uppsatser frångår kravet på informerat samtycke. Uppsatserna är offentliggjorda och publicerade och finns tillgängliga för allmänheten. Vetenskapsrådet (2002) anger i sina riktlinjer att frågan om informerat samtycke skall behandlas från fall till fall när det gäller redan publicerade och offentliga texter.

Uppsatserna är vetenskapliga arbeten och således en del av institutionens vetenskapliga produktion och skall därför kunna prövas vetenskapligt. C-uppsatserna är även en betydande del av examinationen till professionen socionom vilket ytterligare stärker motivet till prövning.

Vilken eller vilka studenter som författat c-uppsatserna är inte huvudfokus för vår undersökning och har heller inte behandlats i vår uppsats. Undersökningens analytiska fokus består av c-uppsatser som är författade av studenter på Institutionen för socialt arbete och därigenom är det kunskapsproduktionen vid Institutionen som vi ämnar problematisera. Vi menar, dels att genom användandet av en urvalsmodell som enbart syftar till att sortera ut de uppsatser som behandlar begreppet klient och genom det faktum att vi inte läst någon av uppsatserna (endast abstrakten) i samband med urvalet, så inriktas undersökningens fokus ytterligare på institutionens kunskapsskapande.

Med konfidentialitet menas att undersökningspersonernas privata data undanhålles i framställningen och att undersökningspersonen godkännt ifall några av dessa privata data trots detta ändå skulle behövas nämnas (Kvale, 1997). Diskussion kring konfidentialitetens relevans i undersökningen har främst bestått av funderingar kring eventuella problem med att c-uppsatsförfattarnas namn finns angivna i vårt empiriska material. Detta skapar ett behov av ett etiskt övervägande i frågan. Det är inte möjligt att dölja författarnas namn i materialet. Däremot menar vi att det finns en möjlighet för oss att använda oss av namnen i så liten utsträckning som möjligt.

Som forskare måste man fundera och problematisera kring de konsekvenser som forskningen kan ge undersökningspersonerna. Kvale (1997) beskriver genom principen om fördelaktighet hur riskerna som uppstår för undersökningsspersonen genom att denne deltar i undersökningen skall sättas i relation till de vinster som forskningen ger.

Vår undersökning bidrar till en ökad förståelse för hur socionomstudenter använder sig av, och ser på, klienter som begrepp och identitet. Därmed överstiger vinsterna av undersökningen de konsekvenser som kan tänkas drabba författarna till c-uppsatserna. Vi vill tydliggöra att meningen inte är att bedöma om författarna till c-uppsatserna har skrivit bra eller dåliga uppsatser. Avsikten har inte varit att bedöma det helhetliga innehållet i uppsatserna. Snarare vill vi genom materialet exemplifiera vad som kan ses som diskursiva uttryck av klienten.

Under forskningsprocessens gång uppstod ofta frågan om huruvida det är etiskt försvarbart att analysera och dekonstruera c-uppsatser för att sedan välja och återge citat från dem. Med användandet av citat förloras helhetsbilden av c-uppsatserna och det skulle kunna uppfattas som om vi förvränger bilden av uppsatserna. Detta kan ses som en begränsning gällande metoden diskursanalys. En diskursanalys ämnar dock inte att analysera hela innehållet av texter utan fokuserar främst det konkreta språkbruket i materialet, vilket exemplifieras av valda citat.

Viktigt här är också att tydligt påpeka att denna uppsats enbart erbjuder våra tolkningar av det material som analyserat. Våra tolkningar är precis som de tolkningar som författarna till c-uppsatserna presenterat, bara tolkningar av omvärlden.

5.4 Förförståelse

Vi har, som författare utav denna uppsats, ständigt ifrågasatt våra egna åsikter samt syftet med både uppsatsförfarande, metodval och en förväntad slutprodukt. Den fråga som genomgående varit aktuell, och som vi uteslutande mest funderat kring, är valet av att göra en diskursanalys av diskurser som vi är del utav. Då vi anser att det inte går att ställa sig utanför det diskursiva ser vi det inte som en begränsning i sig. Bergström och Boréus (2005) beskriver en risk i att diskursanalytikern blir en del av de diskurser som denne analyserar. De menar att det är av vikt att utförligt diskutera farorna med detta. Vår ståndpunkt är dock att vi som forskare aldrig helt kan stå utanför de diskurser som vi analyserar. Vad som då blir viktigt är att diskutera och problematisera sin egen roll i forskningens resultat.

Vidare tror vi att vår förförståelse resulterat i både val av teoretiska utgångspunkter liksom val av metod och utformning av det syfte och problemformulering som föreligger uppsatsen. Vi är medvetna om att vi utifrån våra personliga perspektiv och utgångspunkter skapat en text och problemförståelse som skulle kunna se annorlunda ut via någon annans tolkning. En objektivitet tror vi aldrig kan uppnås och därav eftersträvar vi inte en sådan utan vi tror snarare att en subjektiv forskningsansats är det enda sättet att bedriva forskning på. Viktigt anser vi också är att ifrågasätta varför vi valt att se på hur just begreppet klient används och konstrueras. Vi, som en del av de diskurser som föreligger socionomutbildningen, ställs inför frågor om makt utifrån olika synsätt och användningsområden inom vår blivande professionsidentitet. Vi vill poängtera att det hos oss förekommer en ambivalens inför maktutövningen som tillskrivs en socionom. Denna ambivalens kan ligga till grund för vår syn på vikten av att diskutera maktaspekter inom det sociala arbetet. Slutligen vill vi säga att vi håller med Magdalene Thommasen när hon säger:

”Generaliserad erfarenhetskunskap innebär att vi alltid bär på en *förförståelse*, med antaganden, förväntningar och tolkningar som bygger på dessa gemensamma drag.” (Thomassen, 2007 s.36)

5.5 Tillvägagångssätt

Litteratursökning

För att söka information om tidigare forskning om vårt valda ämne, metodval, analysmetod och lämpliga teorier har vi främst använt oss av sökmotorerna LIBRIS, GUNDA samt Google Scholar och därigenom tillägnat oss litteratur. I sökandet av artiklar har vi även använt oss av databaserna Artikelsök, Illumnia och CSA.

Urval och motivering av analysmaterial

Som beskrivet i inledningen uppkom idén till denna uppsats genom att vi ville undersöka hur begreppet klient används utav socionomstudenter. Första frågan vi ställdes inför var vilken typ av material vi skulle använda oss av för att undersöka detta. Vi bestämde oss efter långa diskussioner att det var redan skrivna texter vi ville analysera för att kunna ta del av material som redan produceras och i sig stod utanför vår forskningsprocess. Börjesson (2003) benämner detta som ett naturligt material.

Eftersom det är vetenskapsproduktionen på socionomutbildningen vi ansåg vara av intresse att analysera valde vi att använda oss av c-uppsatser. Uppsatserna syftar till att fördjupa studenters ämneskunskaper och är en del av examinationen av utbildningen (Alwall (red), 2004).

Då vi som socionomstudenter är en del av diskursen socialt arbete valde vi att använda oss av c-uppsatser skrivna vid Göteborgs universitet eftersom det är där vi själva genomgår vår utbildning. Vi skriver i vår inledning att vi ser en avsaknad på en diskussion kring det sociala arbetets negativa aspekter på vår utbildning och därför är det uppsatser producerade vid vår Institution, Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet, som vi ansåg var av relevans att analysera. C-uppsatserna som vi har valt är examinerade och godkända av examinatorer vid institutionen för socialt arbete i Göteborg och utifrån det bör de hålla för en vetenskaplig analys.

I en utredning som gjorts av representanter för de utbildningsinstitutioner som ingår i Samarbetskommittén för Sveriges socionomutbildningar beskrivs hur kvaliteten på C-uppsatser höjts under de senaste åren. Men enligt utredningen finns fortfarande ett behov av att skapa rutiner, arbetssätt och samstämmighet när det gäller uppsatsskrivandet inom socionomutbildningen. Utredningen visar, enligt bedömarna, att det saknas forum där lärare och forskare kan samarbeta och tillsammans reflektera och diskutera över hur kunskapsproduktionen på institutionerna ser ut (Alwall (red), 2004).

Genom att söka i GUPEA, Göteborgs universitets publikationer – elektroniskt arkiv, fann vi de uppsatser som kom att utgöra vårt empiriska material. Eftersom vi eftersökte uppsatser som behandlade begreppet klient inom socialt arbete blev just dessa våra sökord, klient och socialt arbete. För att kunna se aktuella diskurser ville vi använda oss av så nyskrivna uppsatser som möjligt. Vår avgränsning blev att använda oss av uppsatser producerade under år 2007 samt 2008. Anledningen till att vi inte valde att använda oss av material som skrivits senare än så är då vi inte ville riskera att i urvalet få med uppsatser skrivna av studenter vi känner. Ytterligare en motivation till att vi valde just uppsatser från 2007 och 2008 och inte

senare än så, är då de åren skrev socionomstudenter vid Göteborgs universitet c-uppsatser på den sista terminen av sin utbildning.

Genom valda sökord och begränsningen till uppsatser som producerats år 2007 och 2008, hade vi fortfarande för många träffar. Frågan som då uppstod var hur många uppsatser vi skulle använda oss av i studien. I förhållande till de tidsramar som vi måste förhålla oss till vid uppsatsskrivandet, valde vi att begränsa textmassan till att omfatta fem uppsatser. Vi motiverade valet av att använda oss av så pass få uppsatser genom att vår ansats inte är att dra generella slutsatser genom att analysera utan enbart visa på en möjlig bild av verkligheten.

Som avgränsning valde vi att utgå från de uppsatser vars utgivningsår var 2008. Med sökorden klient* och socialt arbete* fanns det i GUPEA allt som allt 82 producerade uppsatser inom Institutionen för socialt arbete i Göteborg under utgivningsåret 2008. Utifrån de redan angivna premisserna fortsatte vi göra ett strategiskt urval. Vi läste systematiskt abstrakten i de kvarvarande uppsatserna för att se om de behandlade begreppet klient. De uppsatser vi fann göra detta öppnade vi i Adobe för att genom sökfunktionen av ord se om ordet klient även i fortsatt text användes frekvent. Vi valde bort uppsatser som specifikt behandlade omyndiga då vi sökte klientbegreppet utifrån myndiga, rättsliga subjekt. Vi är medvetna om att det är möjligt, för att inte säga troligt, att vi genom att använda specifika sökord har gått miste om andra uppsatser som behandlar begreppet klient men som inte kommit med i vår sökning. För att kunna genomföra undersökningen måste vi dock göra vissa avgränsningar.

Genom ovanskivna tillvägagångssätt valde vi de fem uppsatser som kom att bli vårt empiriska material och utgjorde de texter vi analyserat.

Tillvägagångssätt av analys

Vår studies diskursanalytiska ansats med en diskursteoretisk utgångspunkt skapar ramar för hur vi närmade oss vårt analysmaterial. Vi konstruerade själva tre diskurser som skulle hjälpa oss att svara an till våra frågeställningar. Diskurserna var följande: *diskursen om klienten som institutionellt objekt*, *diskursen om klienten som passiv och i behov av hjälp* och *diskursen om klienter som en homogen grupp*. Anledningen till att vi själva skapade diskurser är att vi inte tror att diskurser är något som existerar i sig utan att de skapas och i första hand används, som ett analytiskt fokus. Med det menar vi att diskurser blir synliga i och med att de fokuseras, eller avgränsas. Vid en diskursiv analys menar Börjesson (2003) att diskurser bör konstrueras för att kunna avgränsa vad som eftersöks och för att överhuvudtaget kunna se diskurserna.

Innan vi började gå igenom vårt material skapade vi också analysverktyg hämtade från vår valda teori för att tydliggöra analysen, dels för oss själva men också för läsaren. Genom användning av analysverktyg skapas en tydlighet i eftersökandet av diskurserna i de texter som utgör analysmaterialet (Bergström, & Boréus, 2005).

Vidare bearbetade vi vårt material genom noggranna genomläsningar. Med färdiga analysverktyg och diskurser framför oss använde vi oss av markeringspennor för att specificera vad vi ansåg relevant i texterna. Vi läste först uppsatserna enskilt för att sedan byta genomgångna uppsatser med varandra. När vi båda läst igenom materialet diskuterade vi gemensamt de specifika citat och stycken vi valt från texterna. Vi valde bort att använda oss av direkta teorikopplingar som gjorts i uppsatserna då det var uppsatsförfattarnas egen ordanvändning vi ville analysera. Dock diskuterade vi om de valda teorierna som uppsatsförfattarna använt trots allt visade på de diskurser vi eftersökte men vi bestämde oss för att detta inte svarade an till vårt syfte med vår uppsats.

Därefter sammanställde vi de utsagor vi ansåg svarade an till våra diskurser. Detta ledde till vidare diskussioner för att utröna om vi förstätt utsagorna på samma sätt. Ansåg vi de vara tvivelaktiga strök vi dem från användning.

Då vi utgår ifrån att all kunskap är socialt konstruerad tror vi inte att en objektivitet är möjlig att uppnå. Alvesson och Deetz (2003) menar att utifrån ett socialkonstruktivistiskt synsätt blir det viktigt att som forskare ställa sig frågor såsom vems ståndpunkt det är som återges, vad den bortser ifrån och vad utsagorna låter oss se. Dessa frågor har under analysens gång för oss varit aktuella för att kunna använda oss av våra analysverktyg och söka våra valda diskurser i materialet.

5.6 Beskrivning av material

Här kommer vi kortfattat att beskriva de uppsatser som vi valt att använda som underlag för vår analys.

"... det är ju resultatet i slutändan som räknas"

Uppsatsen utvärderar Lärjeholms utrednings- och motivationshem för vuxna narkotikamissbrukare som är en första instans för avgiftning inför vidare behandling. Studien syftar till att besvara frågeställningar om hur väl verksamheten lever upp till uppsatta mål samt att ta reda på hur det gått för klienterna efter avslutad behandling.

Författaren har använt sig av en kvantitativ enkätundersökning som riktats till tidigare uppdragsgivare som har haft klienter på Lärjeholm. Dessutom gjordes kvalitativa intervjuer med personer som tidigare varit inskrivna på utredningshemmet (Thurén, 2008).

TVINGAD AV FRI VILJA

Denna uppsats behandlar frågor om hur de tvingande inslagen i kontraktsvård påverkar deltagarnas motivation till förändring. Författarna har använt sig av en kvalitativ forskningsstrategi. Genom fokusgruppsintervjuer med personal på skyddsvärnet samt sex enskilda djupintervjuer med personer som blivit dömda till kontraktsvård för grovt rattfylleri (Gillblom & Kihlberg, 2007).

Hjälp eller hinder?

I uppsatsen syftar författarna till att undersöka vilka motivationsaspekter som kan vara till hjälp och vilka som kan ses som hinder i socialsekreterarnas upplevelser av arbetstillfredsställelse. Författarna söker ge en övergripande bild av hur organisation och klientkontakt påverkar socialsekreterarna i sitt arbete. Studien baseras på sju intervjuer med socialsekreterare från tre olika socialförvaltningar utanför Göteborg (Jacobsson & Thedin, 2007).

Att förstå – en förutsättning för ett givande möte

Denna uppsats ämnar ta reda på hur socialsekreterare och klienter ser på bemötande och vad ett gott bemötande är för dem. De vill också undersöka vilka möjligheter det finns för ett gott bemötande och vilken påverkan myndighetsutövningen har. I uppsatsen intervjuades två socialsekreterare från ett socialkontor där myndighetsutövning är ett påtagligt inslag i arbetet. Dessutom intervjuades två socialsekreterare från ett resursteam där myndighetsutövning inte är aktuellt. Intervjuer gjordes också med tre individer som har eller har haft kontakt med båda verksamheterna (Mattsson & Eriksson 2007).

Från Boomerang till Frisbee

Uppsatsen behandlar hur socialarbetare inom försörjningsstöd arbetar. Fokus ligger vid de metoder som socialarbetarna brukar använda och om dessa metoder innebär en delaktighet för de individer som är i kontakt med socialarbetarna. Uppsatsen ämnar också undersöka om tydlighet inom organisationen är viktig för att klienter skall kunna bryta långvariga försörjningsstöd. Studien bygger på kvalitativa intervjuer med fyra socialarbetare och fyra individer som har eller har varit aktuella som försörjningsstödstagare (Lendahl 2008).

5.7 Beskrivning av analysverktyg

Vi kommer nedan att presentera de verktyg som vi använder för att analysera vårt material. Analysverktygen är hämtade ifrån diskursteorin och består av begrepp som hjälper oss att dekonstruera de utsagor om klienten som vi kan finna i vårt empiriska material. Begreppen som analysverktygen består av är utförligare beskrivna i vårt teoretiska kapitel.

Representation

Representation är ett begrepp som klargör hur vi genom språket skapar mening. Ord eller andra symboler, så som t.ex. bilder, får sin mening genom att vi låter dem representera ett tankeinnehåll (Hall, 1997). Med hjälp av begreppet representation kan vi inte bara se hur ofta tecknet "klient" används i c-uppsatserna utan också med vilket tankeinnehåll som tecknet är laddat.

Subjektpositionering

I och med att subjekt positioneras inom diskurser så skapas identiteter. Subjektet får således sin identitet genom att det representeras diskursivt. I vår studie kan vi använda begreppet subjektpositionering genom att se till vilka möjliga positioner som erbjuds av de diskurser som vi finner i vårt empiriska material.

Gruppbildning

I diskursteorin definierar gruppbildning en uteslutning av möjliga subjektpositioneringar och konstruerar därmed en sammanhållen grupp av identiteter. Vår ansats är att se hur användandet av tecknet klient används vid definierandet av gruppbildning samt till att se om det samtidigt skapas en homogenisering av begreppet klient.

Diskursordning, diskursiv kamp och tillslutning

Med begreppet diskursordning kan vi se vilka diskurser som finns i vårt valda material samt på vilket sätt de förhåller sig till varandra. Den diskursiva kampen visar den kamp som finns inom och mellan diskurser där teckenbetydelser strävar efter att uppnå en fixering. Med hjälp av begreppet tillslutning kan vi slutligen se vilka tecken och förklaringar som får sägas och inte sägas. Med hjälp av begreppet tillslutning kan vi också innefatta de saker som utelämnas i analysen. Tillslutning visar också vad som utestängs. Med hjälp av dessa begrepp kan vi klargöra hur diskurserna ser ut, hur de förhåller sig till varandra och hur diskurserna påverkar tecknet klient.

5.8 Beskrivning av analytiskt fokus

För att kunna angripa vårt analysmaterial har vi valt att konstruera tre diskurser som utgör denna uppsats diskursordning. Nedan redovisas dessa kortfattat.

Diskursen om klienten som institutionellt objekt

Med denna diskurskonstruktion vill vi visa på hur en individ i kontakt med välfärdsinstitutioner omförhandlas från att vara en komplex person till att bli institutionellt

objekt som definieras utifrån problemkategorier. Dessa menar vi skapas av välfärdsinstitutionerna och påtvingas individen för att passa in i en klientroll.

Diskursen om klienten som passiv och i behov av hjälp

Vi vill genom denna diskurs redogöra för synsätt som beskriver klienten som den passiva hjälpbehövande och socialarbetaren som den aktiva hjälpgivaren. Vi menar att denna diskurs representerar klienter som oförmögna att vara aktivt handlande i sin egen problemsituation.

Diskursen om klienten som en homogen grupp

Genom denna diskurs vill vi beskriva hur de individer som kommer i kontakt med välfärdsinstitutioner, och som betecknas som klienter, ses på som en homogen grupp. Skillnader inom gruppen bortses ifrån till förmån för påstådda likheter.

6 ANALYS

Vi har valt att dela upp vår analys i tre teman. Dessa teman motsvarar den indelning i diskurser kring identiteten klient som vi presenterade i vårt metodkapitel. Under varje tema kommer vi att redovisa för och problematisera valda utsagor ur de fem c-uppsatser som utgör vårt empiriska material. Bergström och Boréus (2005) menar att diskursanalytikern själv har stor möjlighet att utforma strukturen på den analysmetod som används. De menar att det viktiga är att analysen innehåller tydliga begrepp och verktyg för att analysens steg skall kunna förstås av läsaren.

I uppsatserna vi har studerat använder författarna sig i stor utsträckning utav tecknet klient när man skriver om en individ som är aktuell för insatser i någon form av socialt arbete. Det finns andra benämningar för dessa individer i alla texter men genomgående är tecknet klient mer än övervägande representerat.

Vi vill noga poängtera att allt som inte är teorikopplingar eller citat från vårt analysmaterial, är våra tolkningar och bör inte ses som något annat än just det.

Diskursen om klienten som institutionellt objekt

Utifrån en diskursteoretisk ansats står befintliga representationer av identiteter i förhållande till varandra. Vad vi menar är att diskursen om klienten som subjektsposition inte enbart skapas relationellt till andra identiteter utan även i relation till sociala välfärdsinstitutioner. Detta grundar vi i Järvinen och Mik-Meyers (2003) teorier om klienten som subjektsposition som en process mellan klient och välfärdsinstitution. Vad som kännetecknar mötet mellan en person och institution är omförhandlingen från att vara en individ till att bli ett objekt. Representationerna som blir möjliga för klienterna konstrueras utifrån människobehandlande verksamheter som arbetar med dessa.

När det gäller bortfallet av klienter så har jag funderat en del. Lejonparten av dem som jag inte fick tag i eller som inte hörde av sig till mig hade någon psykisk problematik, missbruk eller hade dubbeldiagnoser. En dubbeldiagnos innebär att du har både psykisk ohälsa samt missbruk. Denna information hittade jag i gamla akter på klienterna där deras livssituation stod dokumenterad. Detta kan innebära att de inte har någon väl fungerande ekonomi, vilket i sin tur kan leda till att de kan ha fått välja bort kostnaden för telefoni och ostabila boenden som gjort att breven inte kommit fram.” (Lendahl, 2008 s.25)

Ovannämnda citat diskuterar bortfallet av respondenter och som i det här fallet i texten benämns som klienter. De klienterna författaren inte fått tag i beskriver denne som personer med psykisk problematik, missbruk eller en dubbeldiagnos. Detta hänvisar författaren till trots att informationen är hämtad från gamla akter som inte längre är aktuella. Vi tolkar de som om klienternas identitet beskrivs utifrån dokumentation som är skriven utav en tjänstgörande socialarbetare och därigenom anser vi att de kan ses som en konstruktion av det sociala arbetets diskurser. Klienten, i detta fall även i rollen av respondent, anser vi positioneras utifrån problematik som konstruerats inom en specifik diskurs. Citatet behandlar anledningen till bortfall av respondenter och vi menar att anledningen till bortfallet definieras utifrån de institutionella identiteter som konstrueras i gamla akter. Vi menar att man kan se det som om respondenterna tillskrivs möjliga livssituationer så som icke fungerande ekonomi och ostabila boenden utifrån den klientidentitet de tidigare blivit tilldelade. Vad som inte beskrivs är däremot möjligheten till att de personer som författaren valt ut för sin studie kanske inte är intresserade av att svara denne av neutrala anledningar som inte har med deras identitet som klient att göra. Exempelvis inte hade tid eller lust.

I flera utav de valda uppsatserna ser vi ingen tydlig avgränsning på när en individ blir en klient och inte heller när klienten slutar vara klient. När texterna behandlar en individ som inte längre har med någon typ av välfärdsinstitution att göra betecknas de emellanåt som personer, individer eller enskilda individer. Dock används mest frekvent termer som tidigare klient eller före detta klient och därigenom anser vi att de fortfarande positioneras som klienter. Payne (2002) menar att individer som en gång definierats som klient tenderar till att fortsätta tilldelas denna identitet även när kontakten med välfärdsinstitutionen avslutats.

Hur har det gått för klienterna efter avslutad behandling med avseende på en förändrad livssituation? (Thurén, 2008 s.2)

Citatet kommer från en uppsats som sökte ta reda på hur tidigare inskrivna vid ett utredningshem uppfattade tiden de spenderade där. I frågan positioneras de fortfarande som klienter. I samma uppsats går att läsa:

Sammanlagt genomfördes fem telefonintervjuer med tidigare klienter som varade mellan 25-45 minuter. (Thurén, 2008 s.30)

I de uppsatser som vi menar främst positionerar individer som klienter men även använder sig av andra tecken för att beskriva desamma tycker vi att det går att se en diskursiv kamp. Vi tolkar det som om tecknens eftersträvan mot fixering skulle kunna bero på en påverkan från diskurser som ger alternativa synsätt på identiteten klient. Dels på klienten som en identitet som avslutas i och med att kontakten med välfärdsinstitutionen upphör samt som en klientidentitet som fortsätter efter avslutad kontakt.

Under ett års tid kan mycket hända för den enskilda individen och ibland behöver klienten hantera akuta händelser. (Gillblom & Kihlberg 2007 s. 26)

Ovanstående ser vi en konkret diskursiv kamp där det mer specifika tecknet individen kämpar om utrymme mot det mer generaliserande tecknet klienten.

Diskursen om klienten som passiv och i behov av hjälp

I de representationer som konstrueras i uppsatserna vi analyserat tycker vi att det går att se diskursen om den passiva hjälpbehövande klienten som en framträdande subjeksposition.

Enligt Järvinen bygger det sociala arbetet på en distinktion mellan socialarbetaren som det kunnande subjekt som ställs i relation till klienten som ovetande objekt. Med fokus på problemfokusering kan klienten definieras som oförmögen att själv reda ut sin situation (Meeuwisse m.fl.(red), 2002).

Om behandlingen innefattar en bärande relation mellan klient och behandlare, finns goda förutsättningar för att skapa motivation till förändring, och det har Skyddsvärnet lyckats med gällande våra respondenter. (Gillblom & Kihlberg 2007 s. 26)

Citatet börjar med att benämna att en bärande relation skapar förutsättningar för motivation till förändring. Relationen mellan personal och klient menar vi borde ses som ett resultat från båda parter interaktion men som vi tolkar citatet är det som fokuseras i att personalen är de som lyckats med att skapa den goda relationen. Detta kan ses som att personalen tillskrivs som det aktiva subjektet i skapandet av relationen och att klienten därmed blir passiv genom att denne utestängs från att vara ett handlande subjekt. Samtidigt som personalen på skyddsvärnet, ur det här synsättet, har skapat förutsättningarna för relationen så tolkar vi det som att citatet även att tillskriver personalen som de som skapat motivationen hos klienten. Vi tycker att vi här kan se en tendens att klienten beskrivs som passiv i förändringsarbetet med sig själv i citatet. Vidare menar vi att citatet också kan ses som ett exempel på utestängning av möjligheten för klienten att själv känna motivation till förändring.

Det sociala arbetet präglas i stort av ett synsätt där socialarbetaren ser sig själv som en "hjälpare" med liten begränsad makt och där makt och kontroll av klienterna ses som något fult. Det kan leda till att socialarbetare bortser från sin maktposition till förmån för att vara den hjälpare, vilket i sin tur kan leda till ett maktutövande som är förtäckt som hjälp. Pastoralmakten bidrar med "hjälpandet" till en objektifiering av klienter genom en tydlig disciplinering av de identiteter som konstrueras. Eftersom disciplineringen främst ses som positiv och konstruktiv hjälp är denna svår för klienten att väja sig inför. På så vis fungerar socialarbetaren som dagens pastor som genom att definiera avvikarnas hjälpbehov och därmed visa på vad som är moraliskt riktigt. Genom objektifieringen och definierandet av klienten som avvikande från normen så skapas även ett polemiskt förhållande mellan socialarbetaren och klienten där det förra representerar det goda levnadssättet och den senare det dåliga (Meeuwisse m.fl. (red), 2002).

I en av de valda uppsatserna som har som syfte till att undersöka om varför klienter återkommer i försörjningsstöd ger författaren exempel på hur problematik med återkommande klienter skulle kunna förebyggas. Vi menar att man kan tolka detta som att subjektspositionen passiv klient i behov av hjälp fixeras inom diskursen och ur ett sådant synsätt kan representationerna av klienten i citatet nedan ses som konstruktioner utifrån den hjälpare socialtjänsten.

Detta både för att ordna med rent praktiska saker som att ansöka om medlemskap i a-kassa men också att vara en slags mentor när personen kommer ut på en arbetsplats eller erhållit ersättning från samhällets andra trygghetsförsäkringar. Socialtjänsten kanske skall arbeta med den sociala biten i individens liv även efter det att rollen som klient avslutats? (Lendahl, 2008 s.45-46)

Vad som beskrivs i citatet ovan menar vi visar på svårigheter att positionera klienten som ett aktivt subjekt även om individen är aktiv på arbetsmarknaden. Till en början beskrivs hur socialtjänsten ska hjälpa till med praktiska göromål och detta exemplifieras med att ansöka om medlemskap i a-kassa. Detta kan ses exemplifiera vilken väg socialtjänsten anser är rätt för den enskilde att gå efter avslutat ärende. Dessutom föreslår citatet, enligt oss, att när den enskilde

kommit ut på en arbetsplats skulle denne behöva en mentor vilket i sig positionerar den enskilde som i behov av hjälp. I citatets sista mening ifrågasätts om inte socialtjänsten skulle fortsätta vara delaktig i den enskildes liv och arbeta med den sociala biten även när rollen som klient avslutats. Detta menar vi gör att fokus förskjuts från en individ utan försörjning till att beskriva klienten som i behov av mer hjälp än med försörjning när socialtjänsten dessutom ska fortsätta arbeta med den sociala biten hos personen. I citatets sista mening kan vi återkoppla till vår första diskurs, när slutar man vara klient?

Maktrelationen mellan socialarbetare och klient beskrivs ofta som asymmetrisk. Dock fokuseras det på socialarbetarens makt som något konstruktivt och positivt utifrån pastoralmaktsperspektivet. Den hjälparens makten ses i diskursen som positionerar socialarbetaren i en relation till klienten som den som kan hjälpa medan klienten är den som behöver bli hjälpt. Vägen till det goda livet går genom socialarbetaren där klienten representeras som den passiva, ”den som behöver vägledas” . (Meeuwisse m.fl. (red), 2002).

Hela samhällets system behövs för att klienten skall lämna boomerangeffekten (att återkomma till socialkontoret) och i stället finna frisbee-effekten (att landa med båda fötterna i annan varaktig försörjning). (Lendahl, 2008 s.2)

Citatet ovan menar vi antyder att ett helt samhälle behövs för att klienten ska landa med båda fötterna i annan varaktig försörjning. Det tyder på att ett engagemang krävs av många för att klienten ska finna annat sätt att försörja sig på än via sociala medel. Klienten positioneras som i behov av samhällets hjälp för att klara av detta. Vi menar att, genom att positionera klienten som i behov av hjälp, kan denna tolkas som passiv och oförmögen till att själv hantera situationen. I och med att samhället blir lösningen på klientens problem så konstrueras bilden av den passiva klienten. Till förmån från denna bild, bortses då från att samhället även kan vara orsaken till klientens behov av försörjning.

Diskursen om klienter som en homogen grupp

I de uppsatser som vi studerat tycker vi oss tydligt se hur författarna refererar till tecknet klient som en gruppbildning. Vid användandet av begreppet klient om flera individer förklaras dessa på liktydigt sätt utan inbördes variation. Vi anser att gruppen beskrivs som homogen och tillskrivs attribut därefter. Diskursteorin menar att grupper skapas i relation till varandra vilket innebär att en gruppbildning även samtidigt, förhåller sig, och bidrar till skapandet av andra grupper. Ett viktigt begrepp inom diskursteorins syn på gruppbildning är representation. En grupp existerar inte förrän den har uttryckts i ord, d.v.s. att den har representerats och därmed givits sin betydelse i förhållande till andra grupper (Winther Jörgensen & Phillips, 2000).

Intervjun ger mig en möjlighet att beskriva klienterna och socialarbetaren i sitt helhetssammanhang. (Lendahl, 2008 s.21)

I den här utsagan ser vi hur representationen av klienterna ställs i förhållande till socialarbetaren. Vi tycker att det är en tydlig åtskillnad mellan två grupper som genom att uttryckas skapar sin betydelse i förhållande till varandra. Av intresse i denna utsaga är även att tidigare i texten, där citatet är hämtat ifrån, beskrivs hur det är fyra stycken klienter som intervjuas samt fyra stycken socialsekreterare. I citatet eftersträvas en helhetssyn av *klienterna* och *socialarbetaren*. Klienterna beskrivs i plural och som en grupp medan författaren, enligt citatet, söker socialarbetarens individuella helhetssammanhang. Citatet, menar vi, visar på en tendens till att beskriva klienterna som en homogen grupp, med likvärdiga uppfattningar och socialarbetaren som en enskild individ. Ytterligare ett exempel som kan ses som ett resultat av att grupperna socialarbetare och klient står

i position till varandra går att finna i ett citat hämtat från ett tack som delar upp de som medverkat som respondenter i en av de uppsatser som vi studerat.

Tack till Er klienter och socialsekreterare, som så öppenhjärtligt har delat med Er av era tankar, kunskaper och erfarenheter. (Mattsson & Eriksson 2007 (förord))

Här finns enligt oss egentligen inget skäl till att dela upp respondenterna i socialarbetare och klienter. Vi tolkar detta som ett resultat av en svårighet i att se socialarbetare och klienter som deltagare av samma grupp.

I alla utom en utav de uppsatser vi analyserat så använder sig författarna av utsagor från, deras definition av, socialarbetare och klient. Genom den uttryckta åtskillnaden mellan de två tecknen menar vi att två grupper i kontrast till varandra konstrueras. Exempel på detta ser vi när författarna jämför socialarbetarnas och klienternas svar. Vi menar att detta kan ses som ett resultat av att representationen av gruppen klient och representationen av gruppen socialarbetare konstrueras varandra. Även i den uppsats som inte använder sig av klienter som respondenter används tecknet klient frekvent i direkt relation till socialarbetaren. Ett exempel på detta är att representationerna klient och socialsekreterare används redan i uppsatsens frågeställningar.

3. Upplever socialsekreterarna sig motiverade i arbetet med klienten?" (Jacobsson & Thedin 2007 s.2)

Socialsekreterarens upplevelse av motivation i arbetet sätts här i förhållande till klienten. Genom användningen av beteckningen klienten specificerar författaren inte vad för typ av arbete det är som utförs men inte heller att det handlar om specifika individer utan klienten kan här ses som en generell representation av en homogen grupp. Ytterligare exempel på homogeniseringen av klienter som en enhetlig grupp går att finna i citatet nedan.

Informanterna som varit klienter visar om igen en entydig bild av vad som har hänt inför den avslutande fasen, enligt dem ingenting. De uppger att kontakten runnit ut i sanden och att ingen vidare kontakt har önskats efter det att försörjningen ordnats på annat sätt. En informant beskrev det på ett målande sätt "jag var glad att bli av med socialtjänsten och hade inte kontakt med dem längre än nödvändigt". Ett annat svar var att de inte kom ihåg hur det hade avslutats men att det inte var något speciellt som inträffat. (Lendahl, 2008 s.45)

I citatet tycker vi det blir tydligt hur författaren konstruerar vad som är entydigt. De två citaten menar vi refererar till två olika upplevelser av den avslutande fasen som omskrivs. Författaren väljer att återge dessa som entydiga vilket kan ses leda till att två skilda upplevelser representerar en klientupplevelse. Dessutom kan sista meningen i citatet visa på hur en gruppbildning konstrueras genom att ett svar beskriver hur flera av klienterna inte kom ihåg hur den avslutande fasen gått till väga.

Nästföljande vill vi diskutera subjektspositionering av den homogena gruppen. Klienter konstrueras inte bara som en grupp gentemot socialarbetaren utan även som en grupp gentemot det normala, en avvikargrupp (Järvinen & Mik-Meyer, 2003). I citatet nedan erbjuds två möjliga subjektspositioner som är skapade diskursivt, den helt vanliga familjen och den problematiska klienten.

Under familjehemsvård bor och lever ju klienten med en helt vanlig familj och det kanske är svårare att integreras där än på exempelvis ett behandlingshem där det bor flera klienter med

samma problematik och det därmed blir lättare att identifiera sig med sin omgivning och komma in i sammanhanget (Thurén, 2008 s.40).

Den familj som klienten skulle placerats vid under en familjehemsvård beskrivs här som en helt vanlig familj. Vi ser det som att positionen av det normala upptas av familjen medan klienten positioneras som den motsatta, den onormala. Detta tycker vi förstärks ytterligare då författaren exemplifierar motsatsen till familjehemsvård som ett behandlingshem där integrationen lättare skulle ske. Enligt oss visar citatet på svårigheten för subjektspositionen klient att, identifiera sig med, och därmed inta subjektspositionen vanlig familj. Här blir det svårt för klienten att vara normal. På behandlingshemmet beskrivs det bo flera klienter med samma problematik och genom att uttrycka en lättare integration där, menar vi, inte bara homogeniseras klientgruppen utan dessutom positioneras de som en avvikargrupp. Uppfattningen om klientens problem positionerar densamma som avvikare. Diskursteorin visar hur en representation av en gruppbildning gör att en subjektsposition hamnar i förgrunden för andra subjektspositioner (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). I citatet anser vi att det blir tydligt hur subjektspositionen klient är så stark att den hindrar att en klient skulle kunna identifiera sig med medlemmar av en vanlig familj.

7 RESULTAT AV ANALYS

I detta kapitel ämnar vi att redogöra för det syfte vår uppsats bygger på. Det är att studera i vilken utsträckning representationer av klienten, som vi kan identifiera i c-uppsatserna, kan ses som uttryck för objektifierande diskurser. Genom att dekonstruera representationer av begreppet klient vill vi se ifall alternativa representationer av klienter är möjliga i det empiriska material vår studie grundar sig på

Studiens analys är uppbyggd av tre, av oss konstruerade, diskurser som är följande: ***Diskursen om klienten som institutionellt objekt, Diskursen om klienten som passiv och i behov av hjälp samt Diskursen om klienter som en homogen grupp.*** Dessa tre diskurser är konstruerade för att försöka se om, och i så fall hur, vilka representationer av klienten som är möjliga. De olika bilderna som diskurserna frammanar i analysen ger oss en möjlighet att leta efter, samt att sortera, utsagor som diskursivt förklarar representationer av klienter.

Våra frågeställningar kommer nedan i förkortad form utgöra de rubriker som vi sammanfattar analysen under.

7.1 Hur representeras klienter i de valda i c-uppsatserna?

Anledningen till att vi valt att fokusera vår uppsats kring den generaliserande beteckningen klient är för att i ansåg att det var det mest förekommande sättet att tala om individer som är i kontakt med välfärdsinstitutioner. Utifrån denna ansats valde vi att formulera forskningsfrågorna därefter och dessutom leta efter denna representation i analyserandet. Vi fann att andra representationer för dessa individer så som brukare, deltagare och personer emellanåt användes och i enstaka sammanhang definierade som individer och som människor men då med någon typ av problematik. Här ser vi att subjektspositionen klient i materialet får företräde framför de alternativa representationerna. Delvis i antal gånger klient används samt i att vid användandet av alternativa subjektspositioner står de ständigt i förhållande till positionen klient.

Representationen klient används även vid beskrivningar av individer som tidigare varit i kontakt med välfärdsinstitutioner. Uppsatsförfattarna använder sig av benämningar så som: före detta klienter, tidigare klienter och de som har varit klienter. Payne (1992) menar att

klientskapet bör ses som en process som konstant definieras och omdefinieras utifrån vilken position i organisationen som klienten befinner sig i för tillfället. I stället för en statisk konstant identitet kan en klient inneha ett flertal olika klientskap samtidigt.

Vi anser att i de texter som använder sig av klientrepresentationer i förhållande till individer som tidigare varit i kontakt med välfärdsinstitutioner mer frekvent använder alternativa representationer, liksom individer och personer. Vi anser detta visar på att diskursen om klienten som fixerat tecken mer och mer utmanas av alternativa beteckningar ju längre ifrån välfärdsinstitutionen individen kommer. Detta ser vi som en pågående diskursiv kamp mellan fixering av tecknen.

Vi menar att analysen ger oss en bekräftelse på att representationen klient konstrueras diskursivt i förhållande till socialarbetare eller/och till välfärdsinstitutionen som organisation. Representationen klient står i sin tur i direkt förhållande till socialarbetaren och/eller välfärdsinstitutionen. Ofta benämns de i situationer som: i mötet mellan socialarbetare och klient, socialarbetaren och klienten eller i definitionen av socialt arbete som ett klientarbete. Taylor (2006) anser varken klienter eller socialarbetare är en oproblematisk identitet och skapar inte dessa utifrån statiska mönster. Snarare förhandlar vi identitet genom representationer av oss själva och andra vid specifika tillfällen och situationer. Enligt oss ställs representationer av klienter ofta i samband med passivitet i vårt analysmaterial. Det är klienten som får hjälp, blir hjälpt, behöver stöd, förväntar sig stöd och på andra sätt inte kunna hantera sin situation.

Vi anser att klienter mestadels beskrivs som en homogengrupp i vårt material. Detta ofta genom att klienternas utsagor klumpas ihop till en och samma utsaga liksom att tecknet klient får stå för en vitt spridd grupp av klienter och dess egenskaper oavsett vilket område inom socialt arbete uppsatserna berör.

7.2 På vilka sätt kan representationerna ses som ett uttryck för objektifierande diskurser?

Genom att studera teoretiska utgångspunkter som behandlar och problematiserar definitionen av klient tycker vi oss kunna se att representationerna vi funnit går att ses som uttryck för objektifierande diskurser. Dessa kommer att presenteras under nästa stycke.

Genom att kategorisera vår verklighet blir den lättare att närma sig. Men vilka effekter har kategoriserandet på de människor som utsätts för den? Vad vi har funnit i vårt analysmaterial kan ses som att personer som kommer i kontakt med välfärdsinstitutioner kategoriseras som klienter. Där tillkommer, menar vi, en homogenisering utav klientidentiteten som en helhet, där gruppens variation bortses från till fördel för en entydig bild av gruppens deltagare. En grupp existerar inte förrän den har uttryckts i ord, d.v.s. att den har representerats och därmed givits sin betydelse i förhållande till andra grupper. Inom gruppen, och även i dess omgivning, fokuseras, på de likheter som knyter gruppen samman och bortser i och med det från alternativa identifikationer, dels inom gruppen, men även mot andra grupper (Winther Jörgensen och Phillips, 2000). Varför vi anser detta vara ett uttryck för en objektifiering är då gruppen klienter varken konstrueras eller konstitueras utav sig själva, utan definieras utifrån deras kontakt med välfärdsinstitutioner.

Här vill vi koppla till vår tidigare forskning och Vanhala (2002) som talar om ”paraplykategorier”. För att benämna kategoriseringar som rymmer en mängd olika variationer inom dess omfång. Vanhala menar att paraplykategoriseringar skapar möjligheter

för att definiera stora grupper som homogena utan att behöva se individens specifika verklighet.

Viktigt att poängtera utifrån att vi ser klientskapandet som en objektifiering är att gruppen inte konstrueras utifrån neutrala värdegrunder. Den specifika individens egenskaper bortses från i mötet med välfärdsinstitutionen. Beteckningen klient är skapad inom välfärdsinstitutioner och tillskrivs betydelser utifrån specifika värdegrunder och har skapas utifrån en specifik problemförståelse. Härmed begränsas de representationer av identiteter som klienten har att tillgå. Objektifieringen utav klienten bidrar till att bortse från individen som en komplex individ, till att förstås som ett objekt som kan kategoriseras inom välfärdsinstitutionens ramar. (Järvinen & Mik-Meyer (red), 2003).

Vi menar att vi i vårt analysmaterial kan se att det som definierar någon som klient är just att de står i relation till socialt arbete. Genom att representeras som en klient så tillskrivs individen samtidigt en underförstådd problembild som definieras utav välfärdsinstitutionen. Vi tycker att vi i vårt empiriska material kan se att klienten relateras till andra kategorier av problem som inte nödvändigtvis har med individens aktuella situation att göra. Detta anser vi kan ses som ett konstruerande, och som ett resultat av, ett synsätt på klienter som problematiska överlag.

Vi menar att när klienten beskrivs står denne i relation till socialarbetaren och där ser vi hur individen beskrivs som i behov av hjälp. Klienten beskrivs som passiv, dels i sin egen situation samt i sitt eget förändringsarbete. Individen som tar kontakt med, eller på annat sätt kommer i kontakt med välfärdsinstitutioner beskrivs enligt oss inte som handlande subjekt utan reduceras till passiva objekt för socialarbetarens arbete med, och förändring av, individens situation. Detta menar vi kan leda till en utestängning av möjligheten av att se individen som aktiv i sitt eget förändringsarbete samt att individen inte anses vara motiverad till att handla aktivt. Motivationen skapas aktivt av socialarbetaren. Kort sagt menar vi att detta kan innebära att klienten ses som i behov av att sättas i gång av socialarbetaren för att kunna handla aktivt, grundsynen blir då att klienten från början är passiv.

Utifrån teorin om pastoralmakt menar Järvinen (Meeuwisse m.fl. (red), 2002) att för att förstå problembilden letar socialarbetare efter förklaringar till varför situationen ser ut som den gör och därmed också efter vad socialarbetaren kan göra för att hjälpa. Det sociala arbetet bygger på en distinktion mellan socialarbetaren som expertsubjekt och klienten som ovetande objekt. Det bidrar ofta till en omedveten problemfokusering och en definiering av klienten som oförmögen att själv reda ut sin situation.

I uppsatserna som utgjort vårt analysmaterial tycker vi oss se uttryck för en objektifierande diskurs där subjektspositionen klient förekommer även efter det att individen inte längre har kontakt med någon välfärdsinstitution. Vi anser att användandet av subjektspositionen klient är problematiskt då det i uppsatserna inte finns någon tydlig avgränsning för när en individ slutar vara en klient. Vi menar att detta visar på hur starkt användandet av subjektspositionen klient är, genom att den ges företräde framför den mängd av möjliga subjektspositioneringar som är möjliga för individen.

Vi har ovan beskrivit hur individen objektifieras i och med att denne blir en klient utifrån välfärdsinstitutioner. Att identiteten klient får företräde som subjektsposition framför andra möjliga sådana även efter det att individen avslutat sin kontakt med välfärdsinstitutionen menar vi visar på hur objektifieringen av klienten fortgår i vart fall under en längre tid.

Detta kan även ses som bidragande i särskiljandet av gruppen avvikande klienter från vad som anses vara den normala populationen. Här vill vi koppla till vår tidigare forskning och Payne (1992) som menar att det finns risker i att klientskapet ibland kan utvidgas till att gälla en större population och att klienter definieras gentemot andra klienter men framför allt i förhållande till de som inte är klienter.

Utifrån ovan beskrivna beskrivning av klienten som passiv och i behov av hjälp vill vi också poängtera hur den fortsatta subjektpositionen som klient kan konstruera en syn på individen som fortsatt passiv trots att kontakten med välfärdsinstitutionen är avslutad och individen därmed torde ses som en aktiv skapare av sitt eget liv.

7.3 Konklusioner

Här summerar vi kort de resultat som vår undersökning givit. Dessa konklusioner är beroende av det sätt vi gjort vår analys på. En reservation är att analysen enbart diskuterar valda delar av uppsatserna och skulle helheten analyserats skulle annat resultat uppnått. Konklusionerna som vi ger här är därmed beroende av den metod och det urval som vi använt oss av.

- I materialet definieras de individer som har kontakt med välfärdsinstitutioner främst som klienter. Representationen klient skapas av socionomstudenten när denne väljer att definiera individer utifrån problemkategorier. Vi menar att det i vår analys leder till att en komplex individ reduceras till att bara vara en klient.
- Det finns en benägenhet att användandet av begreppet klient fortsätter att tillskrivas de individer som inte längre har kontakt med välfärdsinstitutioner. Vi ser en diskursiv kamp gällande benämningar på individer som tidigare varit i kontakt med välfärdsinstitutioner. Benämningen klient har här fortfarande en stark position i förhållande till andra möjliga benämningar.
- Representationerna av klienter i vårt empiriska material kan ses som uttryck för diskurser som positionerar individer som passiva och i behov av hjälp. Representationerna framställer, i hög grad, klienter som passiva i förhållande till socialarbetaren men även i förhållande till sitt eget förändringsarbete.
- Vi ser i vårt analysmaterial en tendens till att representationerna av klienter sammanställdes till en homogen grupp. Vi menar att genom att inte tydliggöra någon inbördes skillnad mellan klienter så konstrueras en bild av klienter som liktydiga.

8 DISKUSSION

Så här i slutet av uppsatsskrivandet vill vi summera de tankar och reflektioner som har uppkommit under processens gång.

Genom att vi skapade diskurser som mall för analysen så kan det ses som att vi även skapade det som vi letade efter. Så här i efterhand kan vi se att de uttryck vi trodde vi skulle finna inte var så tydliga som vi från början trodde de skulle vara. Vi anser inte detta vara ett misslyckande då vi i stället valt att se det som att det finns en större vidd i materialet. Vi menar dock att det finns utsagor som kan tydas som objektifiering av klienter.

Vidare vill vi poängtera att vi tror att kategorisering är en mänsklig företeelse. Vi menar inte på något sätt att just de här uppsatserna utgör en särställning gentemot övriga socionomstudenters kategoriseringar, eller gentemot människors kategoriseringar i stort. För att angripa ett material är det av betydelse att generalisera genom kategoriseringar.

Kategoriseringar kan här exempelvis ses i avgränsningar av ämnesområde eller analytiskt fokus. Vi har t.ex. i vår undersökning använt oss av kategoriseringen socionomstudent för att kunna angripa vårt material. På så vis utgör vår uppsats ingen åtskillnad från övriga uppsatser producerade vid institutionen. Meningen med att ta upp det här för diskussion är att vi vill visa på att vi inte är ute efter att angripa de som använder sig av kategoriseringar utan i stället belysa kategoriserande utifrån ett maktperspektiv.

Det som är det viktiga här är att se till att vetenskap bidrar till att viss kategorisering av människor anses vara mer legitim än andra möjliga. Poängen med belysandet är att visa på hur den med akademisk kunskap får ett maktövertag i definierandet av vem som är avvikare och varför.

Förklarande utav hur och när man använder sig av benämningen klient verkar vara svårt att ge ett enkelt svar på. Ingen av de uppsatser som vi analyserat ger någon definition för hur de använder sig av begreppet klient. Det tycker vi är relevant att diskutera eftersom vi kan återkoppla till vår inledning där vi beskriver bakgrunden till vårt ämnesval. Nämligen att begreppet klient är det som oftast används i generaliserandet av individer som tar kontakt, eller på annat sätt kommer i kontakt, med välfärdsinstitutioner. Vi vill även koppla till Vanhala (2002) som diskuteras i kapitlet tidigare forskning då vi anser att detta kan leda till en vid kategorisering av en hel grupp klienter utan inbördes särskillnad, en så kallad paraplykategorisering. Vanhala menar att en paraplykategorisering av klienter kan laddas med värderingar liksom den passivitet som vi lyft fram i vårt resultat.

När det gäller synsättet på klienten som passiv frågar vi oss här om inte en klient kan vara aktiv? Vem kan definiera att det i sig är passivt att vara aktuell inom välfärdsinstitutioner? När exempelvis en person ber om hjälp, är inte det en aktiv handling? Att beskriva klienter som passiva kan leda till att individens eget handlingsutrymme begränsas och kontrolleras av den professionelle. Det kan i sin tur leda till att individen låses fast i en klientroll som kan ligga till hinder i den personliga utvecklingen. Att beskriva individer som klienter även efter avslutad kontakt med välfärdsinstitutioner kan, ur det här perspektivet, leda till att människor i sitt vardagliga liv får leva med kategoriseringar som exempelvis passiv eller problematisk. Viktigt här är att se till den risk som detta medför då det skapas en tydlig distinktion mellan personer som ses som möjliga klienter och resterande befolkningen. Den professionella särskiljer genom objektifierandet av klienter de normala från avvikaren. Detta sig skapar en benägenhet till att bortse från att gemene man kan vara potentiella klienter. Vi tror även att detta kan leda till svårigheter för den professionella att föreställa sig själv i en klientroll. Att vara klient är laddat med problematiska förtecken och innebär en mängd negativa tillskrivningar, vilket kan bidra till ett klimat där det inte anses acceptabelt att be om hjälp. Ett sådant synsätt på klienter kan leda till svårigheter för gemene man att söka hjälp. I slutändan

kan det resultera i att individer avstår från den hjälp de är berättigade då de inte anser sig tillhöra den problematiska gruppen klienter.

Vi tror att med anledning av att individer drar sig för att tillhöra gruppen klienter så kan problembilden utvecklas mer för de som är i kontakt med välfärdsinstitutioner då de inte sökt hjälp tidigare. Detta kan ytterligare bidra till en synsätt på klientrollen som tillhörande en avvikargrupp.

Vi upplever att det inom socialt arbete, samt i dess utbildning, bör öppnas upp för en kritisk reflektion för vad det sociala arbetets effekter ger för de individer som kommer i kontakt med välfärdsinstitutionen. Istället för att enbart reflektera kring vad som händer i mötet mellan ”klient” och socialarbetare anser vi det behövas en mer kritisk inställning till den maktposition som socionomstudenter får genom sin utbildning. Genom att objektifiera och homogenisera en grupp som klienter menar vi att avvikarna samtidigt definieras och därigenom också det normala. I vår inledning som vi vill återknyta till här, beskrivs hur den process som blir kunskap kan leda till en objektifiering som i sin tur bidrar till en normalisering. Normaliseringen leder i sin tur till en kunskapsreproduktion av vad som ses vara normalt och vad som ses vara avvikande.

Vi ser det vara av största vikt att öppna upp och tydliggöra de synsätt socionomutbildningen skapar av de personer som utgör målgruppen för de blivande professionella. Detta för att vi tror att diskurser på socionomutbildningen får konkreta effekter för de personer som utsätts för dem. Med detta sagt vill vi slutligen öppna för en kritisk granskning även av vår producerade uppsats med alla de begrepp, synsätt och slutsatser den innehåller.

8.1 Förslag till vidare forskning

Många frågor har uppkommit under uppsatsskrivandets gång och vi har ifrågasatt vårt syfte mer än en gång. Vi har funnit flera alternativa vinklar på våra frågeställningar vilket här har get oss nya idéer för vidare forskningsfrågor.

Ett uppslag till framtida forskning som vi skulle finna intressant är hur socionomer ser på orsaken till de problem som ligger till grund för att individen är i kontakt med välfärdsinstitutionen. I vår bakgrund förklarar vi generella synsätt på klienter genom tiderna men vi har funnit en avsaknad av forskning kring vad ”klientsynen” bygger på idag. Ser socionomer idag att individers problem är orsakade av samhällskulturer eller ligger problemet hos individen själv? Och var ligger lösningen till problemen, hos samhället eller hos individen?

Detta skulle kunna undersökas genom utförliga textanalyser av välfärdsinstitutioners journalföring. Detta finner vi extra intressant eftersom journaler är sekretessbelagda vilket ger den professionella möjligheten till att dokumentera utan granskning. En viss jargong och ett visst fackspråk tror vi präglar alla arbetsgrupper och sammanslutningar. Genom att analysera journaler och dokumentation tror vi det går att finna diskurser om vad individers problem grundar sig i och vad/vem som är orsaken till dem.

Vidare skulle vi finna det intressant att fortsätta forska i att vad det är som skapar synsättet av klienter som passiva. Genom vår analys har vi i vårt resultat hittat tendenser som vi anser kan kopplas till att när en individ betecknas som klient tillskrivs denne samtidigt passivitet. De aktiva handlingar som en individ faktiskt utför verkar falla utanför ett aktivt handlande inom klientskapet. Kan en person vara aktiv trots att denne står under insatser från välfärdsinstitutioner? Här skulle exempelvis intervjuer med de som ingår i det sociala arbetets fält kunna svara på dessa frågor. Det skulle kunna vara intervjuer med forskare, lärare och

socionomstudenter inom den akademiska världen men också med berörda instanser inom välfärdsinstitutionerna.

Med ett perspektiv från vår undersökning vill vi också föreslå att ett ämne för framtida forskning skulle kunna vara att undersöka hur socialarbetares synsätt på klienter påverkas av de nedskärningar som dagens ekonomiska förutsättningar ger. Finns det någon koppling mellan klientsyn och handlingsutrymme? Hur motiverar den enskilde socialarbetaren i det här sammanhanget sina bedömningar?

Generellt skulle vi vilja se att mer forskning inte delas upp i vad socialarbetare tycker och vad ”klienter” tycker så att de skapas två grupperingar som ställs emot varandra. Finns det en tendens till att socialarbetares och klienters svar ses som mer särskiljande i och med att de ställs emot varandra. Till sist vill vi också nämna att vi vill se en utökad forskning kring det sociala arbetets effekter på samhället och dess medborgare.

9 REFERENSER:

- Alvesson, Mats & Deetz, Stanley (2000) *Kritisk samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur
- Alvesson, Mats & Sköldberg, Kaj (2008) *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur
- Alwall, Jonas (red) (2004) *Vägar till kvalitetsutveckling inom socionomutbildningen – Rapport från ett utvecklingsprojekt. Sköndalsinstitutets arbetsrapportserie Nr 34* Stockholm: Elanders Gotab AB
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red) (2005) *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur
- Börjesson, Mats (2003) *Diskurser och konstruktioner, en sorts metodbok* Lund: Studentlitteratur
- Börjesson, Mats & Palmblad, Eva (2007) *Diskursanalys i praktiken*. Malmö: Lieber
- Gillblom, Anna & Kihlberg, Karin (2007) *TVINGAD AV FRI VILJA – Upplevelser av kontraktvård, motivation och relation ur ett förändringsperspektiv*. Göteborgs universitet: Institutionen för socialt arbete
- Hall, Chris (red) (2003) *Constructing clienthood in social work and human services*. London: Jessica Kingsley
- Hall, Stuart (1997) *Representation: Cultural Representations and Signifying Practises*. London: The Open University
- Höilund, Peter & Juul Sören (2005) *Anerkendelse og dømmekraft i socialt arbejde*. Köpenhamn: Hans Reitzels Forlag
- Högskoleverket (2003) *Socialt arbete, en genomlysning av ämnet*. Högskoleverkets rapportserie 2003:16 R
- Jacobsson, Veronica & Thedin, Petra (2007) *Hjälp eller hinder? En kvalitativ studie av motivationens betydelse för socialsekreterarnas arbetstillfredsställelse*. Göteborgs universitet: Institutionen för socialt arbete.
- Järvinen, Margaretha & Mik-Meyer, Nanna (red) (2003) *At skabe en klient – institutionelle identiteter i socialt arbejde*. Köpenhamn: Hans Reitzels Forlag
- Kvale, Steinar (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Larsson, Sam/ Lilja, John & Mannheimer Katarina (red) *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur
- Layder, Derek (1994) *Understanding social theory*. London: Sage publications ltd.

Lendahl, Lena (2008) *Från Boomerang till Frisbee – en studie om hur klienter skall kunna lämna boomerangeffekten och tillsammans med socialsekreterare finna frisbeeffekten*. Göteborgs universitet: Institutionen för socialt arbete.

Mattson, Karin & Eriksson Eva-Britt (2007) *Att förstå – en förutsättning för ett givande möte. Om förhållningssätt och bemötande i socialtjänstens individ- och familjeomsorg*. Göteborgs universitet: Institutionen för socialt arbete.

Meeuwisse, Anna/Sunesson, Sune/Swärd, Hans (red) (2002) *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och Kultur

Meeuwisse, Anna/Sunesson, Sune/Swärd, Hans (red) (2006) *Socialt arbete, en grundbok*. Stockholm: Natur och Kultur

Payne, Malcom (1992): *Routes to and through clienthood and their implications for practice*. Practice 1992 6(3): 169-180

Payne, Malcolm (2002) *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Natur och kultur

Pettersson, Ulla (2001) *Socialt arbete, politik och professionalisering*. Stockholm: Natur och Kultur

Taylor, Carolyn (2006): *Narrating Significant Experience: Reflective Account and the Production of (Self) Knowledge*. The British Journal of Social Work 2006 (36): 186-206

Thomassen, Magdalene (2007) *Vetenskap, kunskap och praxis, introduktion i vetenskapsfilosofi*. Malmö: Gleerups Utbildning AB

Thurén, Torsten (1991) *Vetenskapsteori för nybörjare*. Stockholm: Liber AB

Thurén, Björn (2008) ”...det är ju resultatet i slutändan som räknas” *En utvärderande studie av Lärjeholms utrednings- och motivationshem*. Göteborgs universitet: Institutionen för socialt arbete.

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Elanders Gotab AB

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000) *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur

Internetkällor:

Kursportalen för socionomprogrammet vid Göteborgs universitet (2009-12-16):
http://kursportal.student.gu.se/data/SQ1562/Kursplan/sq1562_vetensk_arbete_C.pdf

Nationalencyklopedin (2009-12-16):
<http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/sve/objektifiera>

Vanhala, Anni (2002): *Clienthood Through the Frame of the Organisation* (2009-12-16)
<http://www.psy.vu.nl/isocrat2002/vanhala.pdf>